

Kandidatspeciale

Løsladelse og livsbetingelser:

Et temabaseret studie med fokus på økonomiske forhold, livsbetingelser og løsladelse

Antal ord: 26976

Gruppe 2: Jonas Schmidt Jensen

Studienummer: 20123590

Vejleder: Annette Olesen

Kriminologi 4. semester 2017

Indholdsfortegnelse

Tro- og loveerklæring	4
Summary.....	5
Indledning.....	7
Formål og problemformulering	10
Tidligere forskning	11
Litteraturreview.....	11
Opsamling.....	15
Metodisk afsnit	16
Etik	16
Forskningsdesign og metode	17
Interviewform og interviewguide.....	18
Præsentation af interviewguide	19
Hvordan er interviewpersonerne fundet?	23
Empiripræsentation.....	25
Metodiske erfaringer og overvejelser	27
Validitet, generaliserbarhed og reliabilitet	28
Teoretisk afsnit	30
Sociale bånd.....	32
Stigma	33
Social læring	34
Maskulinitet og kriminalitet	36
Analysestrategi	37
Analyse	38
Veje til og barrierer mod arbejdsmarkedet	38
Støttende relationer	40
Straffeattesten.....	43
Uddannelse.....	47
Opsamling.....	49
Forbrugsvaner og livsbetingelser	50
Alderens betydning	51
Relationer og positionering	53
Officiel og uofficiel indkomst.....	57

Opsamling.....	60
Gældens indflydelse på den kriminalitetsfrie tilværelse.....	61
Gældens betydning.....	62
Gældstyper	66
Opsamling.....	69
Konklusion	70
Perspektivering.....	72
Litteraturliste.....	74

Tro- og loveerklæring

Det erklæres herved på tro og love, at jeg egenhændigt og selvstændigt har udformet nærværende projekt. Alle citater i teksten er markeret som sådanne, og projektet eller væsentlige dele af det har ikke tidligere været fremlagt i anden bedømmelsessammenhæng.

Jeg er bekendt med reglerne for eksamenssnyd, herunder også plagiering og har læst Aalborg Universitets regler på:

<http://www.studerende.aau.dk/Eksamenssnyd+-+hvordan+undg%C3%A5r+du+det%3F/>

Jeg er bekendt med, at overtrædelse af reglerne vil blive indberettet for rektoratet og i sidste ende kan ende med bortvisning.

Endelig står jeg inde for, at antal ord anført på forsiden stemmer overens med virkeligheden.

Jonas Schmidt Jensen

Release from Prison and Living Conditions: A Thematic Study with focus on Economic Conditions, Living Conditions and Release – Summary

This study is a finishing Master's degree assignment in criminology at the University of Aalborg in Denmark. The objective of this study is to investigate how economic conditions, such as income, consumption and debt can affect the overall living conditions of ex-prisoners in Denmark. This is in the point of view that we as a society have an expectation that the ex-prisoners should try to live a normal life and refrain from committing crime after they are released. In this context, it is often, not taken into account that the economic conditions in some cases can be a burden for the ex-prisoners, which to some extent, can make it difficult for them to live a normal life without crime. In addition to highlighting, how the economic conditions can have an impact on the living conditions will this study also investigate the dynamic relationship between income, consumption and debt. This in an attempt to illuminate how the economic conditions can influence each other.

The interest of this topic began as a wonder concerning the lack of knowledge within this field of research. This is especially true when we talk about studies regarding ex-prisoners and debt issues. It is worth mentioning that Annette Olesen's debt study *Løsladt og Gældsat (2013)* has been one of the greatest sources of inspiration in the preparation of this study. Although this study is one of the most comprehensive debt studies in the field of crime, Olesen (2013) still recommends more research in this field, which can contribute to a more nuanced understanding of the consequences of debt. This increased the interest of making a study concerning this particular field of research. Since this study also try to i debt in relation to other economic conditions, it contributes to the research by highlighting the importance of debt from another angle. This study thus places as much focus on income and consumption as it does on debt. The scientific evidence of this study consists of qualitative data, collected through individual semi-structured interviews with eight ex-prisoners.

The study found that the ex-prisoners who participated, despite their differences still had similar experiences concerning the economic constraints in connection with their release. The study also found that the economic conditions had affected the ex-prisoners in different ways. The results showed how supporting relations in the form of family ties, or in the form of work relations, can help the ex-prisoners in obtaining and maintaining legal work. It has been showed how weak or

missing supporting relations, can be perceived as a barrier against the official labor market. The results also showed that the ex-prisoners experienced that the criminal record was one of the greatest barriers against the official labor market. This is because many employers refrain from hiring people with a criminal record.

The study also found that conditions such as age, social relations and income could affect the ex-prisoners' consumption habits. Official income may have a positive impact on the consumer habits of the released. Conversely, it has also been highlighted how criminal relationships and an unofficial income, adversely can affect the ex-prisoners' habits of consumption. There is seen a distinction between a positive and adversely consumer behavior. Positive consumer behavior appears to be associated with action-strategies, which involves building and securing the economic situation for the future. Adversely consumer behavior appears, on the other hand, to be associated with action-strategies, which involves spending a lot of money on drugs and wild parties. This type of consumer behavior can to some extent, prevent the ex-prisoners in obtaining and having ownership.

Last, the study also found that different types of debt could have an impact on the living conditions of the released. Among other things, it has been highlighted how debt incurred due to legal costs and private debt to different creditors and/or persons in the criminal environment can influence the way the released choose to earn or make money. Some of the results showed that a relatively low debt burden could help the ex-prisoners to get rid of their debt faster. This is because the relatively low debt burden makes it more manageable to get rid of the debt. The results also showed that a relatively high debt burden often makes the debt more unmanageable, which therefore can prevent the ex-prisoners from paying it off. Thus, the ex-prisoners can develop illegitimate action-strategies in an effort to get better income conditions outside the system. Finally, the results showed that the ex-prisoners added greater importance to some types of debt, instead of others.

Indledning

Når vi i Danmark straffer kriminelle personer med fængselsstraf, er der samtidigt en forventning om, at de skal ændre deres adfærd når de bliver løsladt. I denne sammenhæng, medregnes det oftest ikke, at de løsladtes livsbetingelser kan være påvirket af deres økonomiske situation. Overordnet er der ikke ret meget forskning, som har haft fokus på de økonomiske vilkår, som løsladte er underlagt, når de skal forsøge at leve en normal tilværelse uden kriminalitet, efter at de er blevet løsladt. Det formodes at økonomi spiller en stor rolle, fordi de finansielle levevilkår kan have betydning for, at nogle falder tilbage og/eller forbliver i den kriminelle livsstil efter løsladelse. Finansielle levevilkår skal i denne sammenhæng forstås som en persons individuelle indkomst-, forbrug- og gældsforhold. Det er tidligere blevet belyst, at indkomst og forbrug kan have indflydelse på livsbetingelserne, eftersom den kriminelle livsstil ofte er kendetegnet ved, at der skal skaffes hurtige penge, samtidigt med at de skal bruges hurtigt (Pedersen 2014:38). Gæld har indflydelse på livsbetingelserne, fordi løsladte ofte bliver pålagt en enorm gældsbyrde i forbindelse med tilbagebetaling af omkostningerne for deres straffesag. Sagsomkostningerne i en straffesag kan foruden betaling af forsvarer, indeholde udgifter til tekniske erklæringer, lægeerklæringer, revisorbistand og DNA-undersøgelser, samt udgifter til indhentelse af telefonoplysninger (Reumert 2009:115-116). De løsladte kan således blive pålagt en gæld til det offentlige, som ofte kan være på flere hundredetusinde danske kroner (Den Sociale Retshjælp). Der bliver i denne sammenhæng, ikke taget hensyn til de tidligere indsatte individuelle indkomstforhold eller deres evne til at betale gælden tilbage, hvilket ofte viser sig at være nærmest umuligt (Justitsministeriet 2014:10). Derudover er det for mange også umuligt at tage lån i banken til forskellige ting som f.eks. bolig, på grund af gæld til forskellige private kreditorer. Desuden er det for mange også svært at finde et officielt arbejde efter løsladelse, fordi de har en uren straffeattest (Svanholm et al. 2012:106-107). De løsladte kan også have privat gæld til familie, venner og andre kriminelle, hvilket kan være med til at belaste dem yderligere. Imens løsladte er begrænsede af deres muligheder og gældsbyrde, har nogle formodentlig også gamle vaner at slås med, i den forstand at de måske stadig færdes i det kriminelle miljø, og/eller har svært ved at styre deres forbrug. Formålet med denne undersøgelse er at redegøre for, hvordan de finansielle forhold kan have indflydelse på løsladtes livsbetingelser, og herunder den kriminalitetsfrie tilværelse. Der vil i denne forbindelse blive argumenteret for, at der er en dynamisk sammenhæng imellem de økonomiske forhold,

livsbetingelser og kriminalitet. Interviewpersonerne som deltager i denne undersøgelse er alle personer, som tidligere har været i kontakt med det danske fængselssystem og er blevet løsladt. Interviewpersonerne har således personlig erfaring med nogle af de økonomiske problematikker, man kan risikere at opleve som et resultat af en fængselsdom. Nogle af de løsladte i denne undersøgelse, har stadig forbindelse til det kriminelle miljø, og begår i mere eller mindre grad, stadig kriminalitet, imens andre fuldstændig har forladt den kriminelle livsstil. Nogle af de løsladte har været i kontakt med fængselssystemet flere gange, imens andre kun har siddet i fængsel en enkelt gang. Der vil således blive sat fokus på løsladtes livsbetingelser ved at redegøre for de fundne interviewpersoners oplevelser, med hensyn til indkomst (officiel såvel som uofficiel), forbrugsvaner og gældsforhold.

Der er efterhånden en del samfundsvidenskabelige studier, som har belyst, at dårlige socioøkonomiske forhold kan medføre, at nogle individer begynder at engagere sig i forskellige former for kriminalitet. I denne sammenhæng ses dårlige socioøkonomiske vilkår, ligeledes at have indflydelse på recidivitet hos personer, som tidligere har begået kriminalitet. Flere undersøgelser har haft fokus på faktorer, såsom beskæftigelse, uddannelse, opvækst og overordnede levevilkår. I forbindelse med beskæftigelse er det eksempelvis blevet belyst, at der er en tendens til, at kriminalitetsraten stiger under perioder med stor arbejdsløshed (Farrington et al. 1986:351). Arbejdsløshed er ydermere blevet belyst at kunne have indflydelse på recidiv i forbindelse med løsladelse af personer, som har siddet i fængslet, da ledighed forhøjer risikoen for, at en person begår kriminalitet (Tranæs et al. 2008:80-81). Det er også blevet belyst, at beskæftigelse har en negativ effekt på recidivitet, efter løsladelse (Skardhamar 2003:45-46). Med hensyn til uddannelse, har flere studier belyst at uddannelsesniveau også kan have betydning for individers engagering i kriminalitet. Eksempelvis kan det nævnes, at en klientundersøgelse fra 2013, som sammenlignede registeroplysninger fra Danmarks Statistik i 2011 med resultater fra spørgeskemaundersøgelsen *"og fængslet ta'r stadig de sidste"*, som blev udarbejdet af Britta Kyvsgaard i 1999 redegjorde for, at en stor del af afsonerne i nævnte undersøgelser, kun havde gennemført grundskolen som den højeste fuldførte uddannelse (Clausen 2013). Her blev det belyst, at henholdsvis 60 % af afsonerne fra 1999 og 69 % af afsonerne fra 2011 ikke havde en kompetencegivende uddannelse efter folkeskolen. Det blev i denne sammenhæng også belyst, at 20 % af afsonerne fra 1999 havde en erhvervsfaglig uddannelse som den højest fuldførte uddannelse, imens der i 2011 kun var 16 %.

Dette indikerede således, at uddannelsesniveaue inden for den danske fængselspopulation var faldet (Clausen 2013:4 & 16-17). Et andet studie, som forsøgte at belyse indsatte levevilkår i Sverige ud fra et ressourceperspektiv, og med fokus på de indsatte situation forud for deres tid i fængsel redegjorde for, at der var stor forskel mellem fængselspopulationen og den generelle befolkning i forhold til levevilkår. Dette blev gjort ved at have fokus på forskellige faktorer, som kan være med til at marginalisere og/eller socialt ekskludere personer, hvilket øger risikoen for, at de engagerer sig i kriminelle aktiviteter. Faktorer såsom forhold i barndommen, uddannelse, beskæftigelse, finansiel situation, boligforhold, helbred, sociale relationer, politiske ressourcer og kriminel viktimisering er alle forhold som blev belyst at have indflydelse på interviewpersonernes livsbetingelser. Overordnet viste resultaterne, at de indsatte, som en gruppe, adskilte sig fra den overordnede befolkning, idet de oplevede at de havde haft en mere udsat barndom, samt havde haft dårligere levevilkår (Nilsson 2002:2). Der er således en del skandinaviske levevilkårsundersøgelser, som tidligere har redegjort for, hvordan de overordnede socioøkonomiske levevilkår kan have indflydelse på løsladtes livsbetingelser. Herigennem også hvordan de har indflydelse på de løsladtes muligheder for at få en kriminalitetsfri tilværelse.

Med afsæt i den eksisterende forskning på området, er der således belæg for at påstå, at socioøkonomiske forhold kan have indflydelse på kriminalitet. Men på trods af at der efterhånden er adskillige studier, som har forsøgt at påvise forskellige socioøkonomiske faktorer betydning, er der alligevel manglende viden omkring økonomi og gælds indflydelse på kriminalitet. Dette vil der blive redegjort for i afsnittet om tidligere forskning. Selvom det økonomiske grundlag, ikke umiddelbart har været i direkte fokus i de fleste af de ovennævnte studier, kan der alligevel argumenteres for, at de fleste af de redegjorte faktorer kan associeres med økonomiske problemstillinger. Eksempelvis kan beskæftigelse associeres til økonomi, da arbejdsløshed ofte er lig med en lav indtægt. Uddannelse kan associeres til økonomi, da et lavt uddannelsesniveau ofte resulterer i en lavere løn, sammenlignet med f.eks. erhvervsfaglige og videregående uddannelser. Der kan i denne sammenhæng, således argumenteres for at økonomi, kan være med til at danne grundlaget for den kriminelle aktivitet.

Formål og problemformulering

Formålet med denne undersøgelse er som sagt, at undersøge hvordan økonomiske forhold, såsom indkomst, forbrug og gæld kan have indvirkning på løsladtes livsbetingelser, når de har afsonet deres fængselsdom, og derefter skal forsøge at leve en normal tilværelse uden kriminalitet. Dertil vil det således blive belyst, hvordan der kan ses en dynamisk sammenhæng mellem økonomiske forhold, livsbetingelser og kriminalitet. Formålet er således også at forsøge at skabe en forståelse for nogle af de økonomiske begrænsninger, som løsladte oplever i forhold til at få samt bibeholde en kriminalitetsfri tilværelse. Heraf forsøges det i undersøgelsen at besvare nedenstående problemformulering:

Hvilke betydninger har indkomst, forbrug og gæld på løsladtes livsbetingelser i Danmark?

Eftersom nogle af interviewpersonerne stadig er kriminelt aktive, imens andre fuldstændig har forladt den kriminelle livsstil, vil denne undersøgelse delvist også belyse, hvordan de økonomiske forhold påvirker de to grupper forskelligt. Dette kan lade sig gøre, eftersom undersøgelsens population består af informanter, som har haft forskellige oplevelser i forbindelse med indkomstforhold, forbrugsadfærd og gældsbyrde, alt afhængigt af deres livsstil. Der er dog her ikke tale om et komparativt studie, da størstedelen af de løsladte giver udtryk for, at de ikke længere har forbindelse til det kriminelle miljø. Ved brugen af det metodiske begreb teoretisk bricolage, vil undersøgelsens empiri blive belyst og analyseret ved brugen af forskellige teoretiske perspektiver.

Tidligere forskning

For at skabe et overblik over, hvad vi allerede ved om løsladtes indkomst, forbrug og gældsforhold, vil der i dette afsnit blive redegjort for den eksisterende viden på området. Dette vil blive gjort ved at redegøre for nogle af de undersøgelser, som tidligere har haft fokus på indkomstforhold, forbrugsadfærd og gæld i forbindelse med løsladelse, recidiv og kriminalitet. Afsnittet vil således bidrage til at skabe et overblik over dansk såvel som international litteratur. De undersøgelser som vil blive præsenteret i dette afsnit, er alle blevet gennemgået for centrale temaer, hvilket har givet inspiration til udformningen af undersøgelsens interviewguide. Afsnittet vil således også være med til at afgrænse og bekræfte relevansen af denne undersøgelses problemstilling. Litteraturen, som vil blive præsenteret i dette afsnit, er blevet udvalgt på baggrund af en omfattende litteratursøgning på forskellige litteratur- og forskningsdatabaser. Der er således foregået en selvstændig og systematisk søgning af relevant litteratur. Der er gennem litteratursøgningen søgt via databaserne: Aalborg Universitetsbibliotek, Syddansk Universitetsbibliotek, Det digitale projektbibliotek (VBN), JStor, ProQuest, SAGE Journals, Scopus, Springer og Wiley Online Library. Der er her blevet søgt på en række forskellige nøgleord, både på dansk og på engelsk. Søgeordene er i denne sammenhæng blevet benyttet på kryds og tværs under litteratursøgningen. Nedenfor er et overblik over nogle af de forskellige søgeord, som blev brugt under litteratursøgningen:

Crime, Consume/Consumers/Consumption, debt, debt problems, delinquency, economy, forbrug, fængsling, gæld, gældsproblematikker/gældsproblemer, income, indkomst, indsat/indsatte, inmate, jail, kriminalitet, living conditions, livsbetingelser, livsvilkår/levevilkår, løsladt/løsladelse, money, release, prison, problems, property crime, økonomi.

Litteraturreview

Der blev i denne undersøgelses indledning redegjort for, at forskellige studier har belyst, at de økonomiske forhold kan have indvirkning på løsladtes livsbetingelser. Her blev det blandt andet belyst, hvordan officielt arbejde kan have en forebyggende effekt i forhold til recidiv, imens arbejdsløshed kan have en forstærkende effekt. I denne sammenhæng argumenteres der her for, at løsladtes arbejdssituation kan relateres til de indkomstmæssige forhold. Officielt arbejde kan her ses at være forbundet med en officiel indkomst, imens arbejdsløshed nogle gange kan ses at

være forbundet med en uofficiel indkomst. Dette fordi arbejdsløshed ofte relateres med en række økonomiske problematikker, som kan resultere i kriminalitet.

Hoeve et al. (2016) har tidligere belyst, at økonomiske problemer er forbundet med kriminalitet. Der blev i dette studie anvendt en crosslagged panelanalyse til at undersøge effekten imellem økonomiske problemer og kriminalitet. Derudover blev det også forsøgt at redegøre for en association mellem alder, køn, finansielle problemer og kriminalitet. Datamaterialet i denne undersøgelse blev indsamlet over en periode på seks år og bestod af tre nationale stikprøver af hollandske unge i alderen 12-24 år. Den første måling blev lavet i 1991 og bestod af 3.392 hollandske unge. De to andre målinger blev lavet med tre års mellemrum og bestod begge af 1.300 af de oprindelige deltagere fra 1991, som var blevet tilfældigt udvalgt (Hoeve et al. 2016:1492-1493). De overordnede resultater i denne undersøgelse viste, at finansielle problemer kan ses som en risikofaktor for ungdomskriminalitet. Omvendt viste resultaterne også, at ungdomskriminalitet kunne resultere i en række økonomiske problemstillinger. Der kunne således identificeres en dynamisk sammenhæng mellem økonomiske problemer og kriminel aktivitet. Denne tovejs-effekt var gældende for begge køn i alle aldersgrupper. Det blev også belyst, at den indirekte effekt mellem kriminalitet og finansielle problemer blev stærkere over tid (Hoeve et al. 2016:1501).

Da der her argumenteres for, at arbejdsløshed er forbundet med økonomiske forhold og kriminalitet, skal det nævnes at adskillige studier har belyst, at straffeattesten er med til at begrænse løsladtes beskæftigelsesmuligheder (Se for eksempel Schwartz & Skolnick 162:136, Visher et al. 2008:700, Raphael 2011:209, Olesen 2016:682-863). Tranæs et al. (2008) har også påpeget, at der i Danmark er en betydelig økonomisk straf forbundet med de former for kriminalitet, som resulterer i en fængselsstraf. Her blev det også belyst, at de kriminelle ofte er dårligt integrerede på arbejdsmarkedet, lang tid forud for den forbrydelse, som har ført til fængslingen. Derudover blev det også belyst, at en lang fængselsstraf ofte kan medføre at den økonomiske straf bliver langvarig. Det modsatte viste sig at være tilfældet ved korte fængselsdomme. Samtidig opleves den økonomiske straf også ofte som hårdere for de løsladte med en lang fængselsdom (Tranæs et al. 2008:134 & 137). Der blev i denne sammenhæng argumenteret for, at nogle løsladte pålægges en uformel straf, da deres beskæftigelsesmuligheder begrænses. De samlede konsekvenser for en persons kriminalitet, blev her belyst at have en

formel såvel som en uformel del. Den formelle del er den forventede konsekvens af en kriminel handling og er således den straf, som kriminelle idømmes af domstolene. Den uformelle straf er i stedet de uforudsete ændringer i arbejds- og privatlivet, som løsladte oplever som et resultat af deres fængselsdomme. Der er her tale om ændringer, som ikke er tiltænkt i den oprindelige strafudmåling, men som alligevel begrænser løsladtes muligheder i forhold til at få et officielt arbejde. Den uformelle straf kan således opfattes som forskellen mellem det liv som den kriminelle får, og det liv han/hun mister. Dvs. det liv som de kriminelle kunne have haft, hvis de ikke var blevet dømt for en kriminel handling (Tranæs et al. 2008:19).

Udover selve fængselsdommen kommer den formelle straf oftest også til udtryk i form af en betydelig gæld til sagsomkostninger, private kreditorer og i nogle tilfælde til familie og jævnaldrende. Det skal her påpeges, at flere nyere gældsstudier har redegjort for en dynamisk sammenhæng mellem gældsproblemer, kriminalitet og recidiv. Her kan eksempelvis nævnes Annette Olesens *Løsladt og gældsat* (2013), som er et af de mest omfattende studier indenfor dansk gældsforskning. Datamaterialet i denne undersøgelse er blevet indsamlet ved hjælp af kvalitative interviews over en periode på 2½ år, og består af 77 interview med 41 flergangsdømte personer, hvoraf 20 af dem kun er blevet interviewet en gang (Olesen 2013:57). Der rettes i denne undersøgelse fokus på de indsattes oplevelser af de love og regler, som bliver de- og (re)aktiveret i forbindelse med løsladelsen. Derudover belyser undersøgelsen også, hvilke handlingsstrategier de flergangsdømte danner i forbindelse med deres oplevelser af disse love og regler. (Olesen 2013:18-19). Resultaterne fra denne undersøgelse viste, at der er adskillige retslige og økonomiske faktorer, der spiller ind i forbindelse med de flergangsdømtes handlingsstrategier. Bolig, sagsomkostninger, erstatningskrav, børnebidrag, indkomst samt tilskrevne renter og gebyrer på offentlige og private lån har alt sammen betydning for den indsattes økonomiske situation. Dette medfører, at de indsatte/løsladte udvikler forskellige handlingsstrategier i et forsøg på at forbedre deres økonomiske situation. Dette foregår således både før og under fængslingen samt efter løsladelse. Eksempelvis kan det nævnes, at nogle indsatte under afsoningen benytter sig af frivillige symbolske afdragsordninger, imens andre udvikler illegitime handlingsstrategier, så de ikke er hensat til at leve af SKAT's rådighedsbeløb efter løsladelse (Olesen 2013:363-364). I en periode op til 24 måneder efter løsladelsen blev der ud fra informanternes livstilmønstre, fremanalyseret tre former for retlige bevidstheder: 1) *uden for loven*, illegitime

handlingsstrategier, 2) *af loven*, handlingsstrategier der gør det muligt at navigere rundt i de anerkendte love og regler, samtidig med, at man kan færdes i det kriminelle miljø, og 3) *med loven*, lovlige og anerkendte handlingsstrategier. Overordnet har resultaterne fra denne undersøgelse vist, at de tidligere indsatte er økonomisk sårbare efter løsladelsen, og samtidig står over for mange forpligtelser, krav og forventninger, imens de har begrænsede ressourcer til rådighed. Det blev belyst, at gældsættelse af de flergangsdømte medvirkede til, at flere vendte tilbage til den kriminelle livsstil, hvilket gav argumentation for, at gæld kan betragtes som en risikofaktor for recidiv. Gælden skal ikke nødvendigvis betragtes som den direkte årsag. Men kriminalpræventive faktorer såsom uddannelse, beskæftigelse og boligforhold bliver påvirket i en negativ retning af gælden, hvilket øger risikoen for, at en person vil begå fornyet kriminalitet. Det blev også påpeget, at de indsatte, som rent faktisk forsøgte at ændre deres adfærd, var dem som havde det sværest i forhold til at få økonomien til at hænge sammen. De indsatte som fortsætter ud af en kriminel løbebane efter løsladelse, mærker kun følgevirkningerne af deres gældsbyrde og registrering i kriminalregistret i et begrænset omfang, da de benytter sig af alternative illegitime handlingsstrategier i et forsøg på at forbedre deres finansielle levevilkår (Olesen 2013:368-371). Opbakning til disse resultater kan findes hos Aaltonen et al. (2016), som har forsøgt at redegøre for en kausal sammenhæng mellem gældsproblemer og kriminalitet. Dette studie benytter sig af forskelligt longitudinelt registerdata for 150,010 personer, som havde bopæl i Finland den 31. december 2003, og har fokus på personer i alderen 20 til 30 år (Aaltonen et al. 2016:314). Analytisk er der også blevet anvendt cross-sektionelle værktøjer, eftersom der først er blevet kontrolleret for andre personlige socioøkonomiske faktorer, såsom uddannelse, arbejde og indkomst for at udelukke muligheden for, at sammenhængen mellem gæld og kriminalitet reduceres. Et af formålene med denne undersøgelse var således at forsøge at redegøre for, hvordan gældsproblematikker kan ansues som en ophobende ulempe, som for nogle kan medføre, at de begår kriminalitet (Aaltonen et al. 2016:309). Undersøgelsens resultater viste, at der var en stærk sammenhæng mellem gæld og kriminalitet, som stadig var gældende efter at have kontrolleret for andre socioøkonomiske faktorer. Der var specielt en stor sammenhæng mellem økonomiske sanktioner og berigelseskriminalitet, men desuden også voldelig og personfarlig kriminalitet. Det blev også belyst, at niveauet af kriminalitet er højere i de perioder, hvor personer var blevet pålagt eller havde påtaget en stor gældsbyrde. Derudover viste

resultaterne også, at en pålagt eller påtaget gæld ofte lå flere måneder forud for den første identificerede forbrydelse. Desuden blev det også belyst, at gælden forsat blev ved med at stige efter den første domfældelse, hovedsageligt fordi økonomiske sanktioner forblev ubetalte. Resultaterne belyste således også, at der var en dynamisk sammenhæng mellem gældsproblematikker og kriminel aktivitet, da de begge påvirkede hinanden (Aaltonen et al. 2016:307 & 324-325).

Til sidst skal det nævnes, at Siennick (2009) også har været med til at redegøre for en sammenhæng mellem gældsproblemer og kriminalitet. Resultaterne fra denne undersøgelse viste, at kriminalitet korrelerede med gæld, når gælden var blevet pålagt på grund af ubetalte regninger, og når der var tale om at låne store beløb af venner, familie og kreditlånudbydere. Resultaterne viste også, at kriminalitet ikke korrelerede med gæld påtaget på grund af studielån og billån, hvilket betød, at der var nogle særlige gældstyper forbundet til den kriminelle aktivitet (Siennick 2009:125).

Opsamling

Formålet med dette afsnit, har været at redegøre for, hvordan tidligere studier har undersøgt indkomst, forbrug og gæld i forbindelse med kriminalitet og recidiv. Her er det blandt andet blevet belyst, hvordan arbejdsløshed og gæld kan være med til yderligere at belaste løsladte, som i forvejen lever under belastede forhold. Dette fordi gælden er med til at svække de løsladtes evne til at løsrive sig fra det kriminelle miljø. Udover at give et overblik over den eksisterende forskning på området, har dette afsnit også været med til at belyse, at der kan identificeres en dynamisk sammenhæng mellem finansielle problemer, gæld og kriminalitet. Der kan her tales om en kompleks dynamisk sammenhæng, da det kan være svært at danne sig et ordentligt overblik over nogle af de forskellige processer, som ligger til grund for denne sammenhæng. Det vil være målet at forsøge at få et overblik og en bedre forståelse for denne dynamik, ved at dykke ned i disse processer. Eftersom finansielle problemer og gæld har indflydelse på kriminalitet og recidiv, og omvendt, er formålet med denne undersøgelse, at forsøge at give et mere nuanceret indblik i nogle af de mest betydningsfulde dynamikker. Dette vil blive gjort ved at have fokus på interviewpersonernes oplevelser med hensyn til indkomst, forbrug og gæld. Udover at have fungeret som inspiration til undersøgelsens interviewguide, vil resultaterne fra ovennævnte studier også blive taget op til diskussion i undersøgelsens analyse.

Metodisk afsnit

Dette afsnit vil indeholde en præsentation af de metodiske refleksioner, som har fundet sted under udarbejdelsen af denne undersøgelse. Der vil i denne sammenhæng blive redegjort for nogle af de etiske overvejelser, som har været undervejs. Der vil også blive redegjort for undersøgelsens forskningsdesign og metode samt strukturen bag interviewguiden og dennes udarbejdelse. Herefter vil det blive belyst, hvorledes undersøgelsens interviewpersoner er blevet fundet. I denne sammenhæng vil der også foregå en præsentation af undersøgelsens empiri. Afslutningsvist vil der blive redegjort for nogle af de metodiske erfaringer og overvejelser, som er opstået undervejs samt resultaternes validitet og generaliserbarhed.

Etik

Under udarbejdelsen af denne undersøgelse var der selvfølgelig nogle etiske retningslinjer og overvejelser, som man skulle forholde sig til undervejs. Det første skridt i denne proces omhandlede interviewpersonernes informerede samtykke. Informeret samtykke henviser til, at interviewpersonerne informeres om undersøgelsens generelle formål samt mulige risici og fordele ved at deltage (Kvale & Brinkmann 2009:89). Her skal det nævnes, at alle interviewpersonerne blev gjort opmærksomme på formålet med undersøgelsen, forud for interviewene. I denne sammenhæng blev interviewpersonerne også informeret om de mulige konsekvenser, som kunne opstå som et resultat af undersøgelsen. De løsladte blev blandt andet gjort opmærksomme på, at der er begrænset forskning på området, og at deres deltagelse derfor kunne bidrage med ny viden. Her var det vigtigt at gøre klart, at de løsladtes oplevelser og erfaringer var essentielle for en bedre forståelse. Dette netop fordi de tilhørte en målgruppe, som er svær at undersøge. De løsladte blev desuden også gjort opmærksomme på, at deres deltagelse kunne være med til at skabe fokus på nogle af de økonomiske forhold, som besværliggør en kriminalitetsfri tilværelse efter løsladelse. Når man laver en kvalitativ undersøgelse, bør man også forholde sig til de negative konsekvenser, som kan opstå. Fra et nytteetisk perspektiv bør summen af de potentielle fordele og betydningen af den opnåede viden veje tungere end risikoen for at skade deltageren (Kvale & Brinkmann 2009:92). Det forventes umiddelbart ikke, at der kan opstå nogle negative konsekvenser som et resultat af denne undersøgelse. Der er dog alligevel blevet taget højde for interviewpersonernes sikkerhed og privatliv ved at anonymisere dem, så de ikke kan identificeres. Der vil blive redegjort for, hvordan denne anonymisering har fundet sted i undersøgelsens

empiripræsentation. Det skal til sidst nævnes, at interviewpersonerne også blev gjort opmærksomme på, at undersøgelsen vil blive brugt i uddannelses- og forskningssammenhæng.

Forskningsdesign og metode

Forskningsdesignet i denne undersøgelse vil være temabaseret, idet interviewguiden er delt op i forskellige temaer, som forsøges belyst. Undersøgelsens analyse vil derfor ligeledes komme til at være temaopdelt, da de forskellige temaer vil blive gennemgået i separate afsnit i analysen. Disse temaer kan overordnet betegnes som indkomst, forbrug og gæld. Derudover skal det nævnes, at undersøgelsens design er retrospektivt, idet dataindsamlingen kun har foregået en gang, på ét tidspunkt. Det retrospektive design er karakteriseret ved kun at vedrøre information relateret til en bestemt periode i interviewpersonernes liv (de Vaus 2001:227). I denne sammenhæng skal det gøres klart, at der i denne undersøgelse hovedsageligt fokuseres på perioden efter løsladelsen. Dette betyder dog ikke, at interviewpersonerne ikke er blevet spurgt ind til forhold forud for deres fængsling og løsladelse. Det betyder blot, at disse forhold vil blive tillagt mindre betydning i analysen. Undersøgelsen vil desuden være præget af et hverdagsperspektiv. Dette fordi der vil blive sat fokus på interviewpersonernes erfaringer, set som en blanding af følelser og forskelligheder, som skal betragtes som relative, og derved kan hjælpe med til at fremme forståelsen af interviewpersonernes dagligdag (Jacobsen & Kristiansen 2014:24). Gennem et indblik i interviewpersonernes dagligdag, kan der således skabes en forståelse for, hvordan indkomst, forbrug og gæld kan have indflydelse på løsladtes livsbetingelser i Danmark.

Undersøgelsen empiri vil blive behandlet og analyseret ud fra flere forskellige teoretiske standpunkter. Dette har været hensigtsmæssigt, fordi en enkelt teori ikke ville være i stand til at belyse den komplekse sammenhæng mellem indkomst, forbrug, gæld og livsbetingelser. Inddragelsen af forskellige teoretiske perspektiver skal her ses som et forsøg på at arbejde interdisciplinært. I denne sammenhæng anvendes det metodiske begreb teoretisk bricolage, som henviser til brugen af flere teoretiske perspektiver i forskningen. Der vil blive redegjort for dette begreb i undersøgelsens teoretiske afsnit. De teoretiske perspektiver, som vil blive anvendt er Travis Hirschis teori om sociale bånd (1969), Erving Goffmans Stigmatteori (2016), Ronald L. Akers sociale læringsteori (1994) og James W. Messerschmidts teori om maskulinitet og kriminalitet (1993). Der vil også blive redegjort for disse teoretiske standpunkter i undersøgelsens teoretiske afsnit. De teoretiske perspektiver er udvalgt ud fra deres egnethed til at belyse de forskellige

temaer. Nogle af de teoretiske perspektiver vil derfor kunne være i stand til at supplere hinanden, imens andre vil komme til at stå mere eller mindre alene.

Interviewform og interviewguide

Empirien er blevet indsamlet via semistrukturerede interviews. I denne sammenhæng blev der udarbejdet en interviewguide, med en række spørgsmål, som skulle besvares under hvert interview. Denne interviewform har gjort det muligt at styre interviewene undervejs, komme med opfølgende spørgsmål og samtidig give interviewpersonerne mulighed for frit at kunne svare på de forskellige spørgsmål. Rækkefølgen på interviewspørgsmålene har også kunne variere, alt efter interviewsituationen. Interviewpersonerne er også blevet bedt om at komme med eksempler på forskellige situationer undervejs i interviewene. Det skal dertil nævnes, at nogle af spørgsmål blev sprunget over, hvis det viste sig, at de ikke var relevante i forhold til den enkelte interviewpersons situation. Det ville eksempelvis ikke give mening, at spørge ind til straffeattestens betydning, hvis de løsladte er blevet frikendt. Det skal her nævnes, at en af interviewpersonerne har været varetægtsfængslet, men blev frikendt. Pågældende person nåede at være varetægtsfængslet i seks måneder. Den semistrukturerede interviewform vælges fremfor den ustrukturerede og den strukturerede interviewform, fordi det har været nødvendigt at have en vis form for kontrol over de svar, som interviewpersonerne kom med under interviewsituationen. Det har således ikke været tilstrækkeligt blot at få interviewpersonerne til at åbne op. Deres svar skulle også mere eller mindre kunne relateres i forhold til den udvalgte teori, hvilket den semistrukturerede interviewform gav mulighed for. Ved at benytte den strukturerede interviewform, ville det være muligt at have yderligere kontrol over interviewsituationen. Men en sådan interviewform dikterer, at alle interviewpersoner skal stilles de samme spørgsmål på samme måde og i samme rækkefølge. Dette ville derfor ikke give mening, eftersom interviewpersonerne ikke har de samme baggrunde, og derfor har forskellige indgangsvinkler til feltet. Her skal det også nævnes, at den semistrukturerede interviewform er karakteriseret af, at den prøver at forstå, fremfor at forklare (Fontana & Prokos 2007:39-41). Det blev overvejet at benytte fokusgruppeinterviews, men grundet afstanden mellem interviewpersonerne, samt det etiske spørgsmål vedrørende deres anonymisering, blev det besluttet at udføre interviewene individuelt. Ved brugen af fokusgruppeinterviews, ville der have været mindre kontrol over interviewsituationen. Derimod ville det have været muligt, gennem ordvekslingen at frembringe forskellige synspunkter

vedrørende de emner og temaer, som bringes i fokus under interviewene (Kvale & Brinkmann 2009:170).

Undersøgelsens interviewguide blev delvist udarbejdet, med inspiration fra den eksisterende forskning på området. Dette fordi det har været hensigten at forsøge at gå i dybden med nogle af de forhold, som tidligere er blevet belyst. Det har, som tidligere nævnt, været hensigten at forsøge at få interviewpersonerne til at fortælle om deres oplevelser vedrørende deres finansielle vilkår og livsbetingelser efter løsladelse, på kort såvel som på langt sigt. Derfor har det også virket naturligt, at mange af spørgsmålene i interviewguiden er prægede af et hverdagsperspektiv. Gennem hverdagsperspektivet har det været muligt at få et indblik i interviewpersonernes livsverdener, og herigennem deres livsbetingelser. Livsverden skal i denne sammenhæng, ses som den førvidenskabelige erfaringsverden, som i dagligdagen tages for givet og ikke sættes spørgsmålstegn ved (Zahavi & Overgaard 2014:175). Eftersom undersøgelsens forskningsdesign er temabaseret, er interviewguiden også delvist delt op i temaer. Overordnet består interviewguiden af syv forskningsspørgsmål, som er blevet belyst gennem en række interviewspørgsmål. Interviewguiden kan ses nedenfor.

Præsentation af interviewguide

Forskningsspørgsmål:	Interviewspørgsmål:
<p>Fortæl om din forskning, anonymitet m.m.</p> <p>Indledende Spørgsmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Interviewpersonernes alder. • En beskrivelse af Interviewpersonernes hverdag • Hvor har Interviewpersonen afsonet sin straf? (Åbent/lukket fængsel) • Tidspunktet for afsonet fængselsdom og efterfølgende løsladelse. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hvor gammel er du? • Kan du fortælle lidt om, hvordan en typisk hverdag ser ud for dig? • Hvor har du afsonet din fængselsdom? <ul style="list-style-type: none"> - (Var det i et åbent eller lukket fængsel?) - (Har du siddet i fængsel før? Hvor mange gange?) - (Hvor gammel var du første gang du røg ind?) • Hvornår afsonede du din fængselsdom? • Hvornår blev du løsladt?

	<ul style="list-style-type: none"> - (Så det er ca. ... år siden?)
Oplevelser med hensyn til indkomst efter løsladelse	<ul style="list-style-type: none"> • Kan du fortælle lidt om, hvordan din økonomi så ud inden du røg i fængsel? • Kan du fortælle lidt om, hvordan din økonomi så ud efter du kom ud fra fængsel? • Hvordan tjente du penge lige efter du blev blevet løsladt? (Lovligt/ulovligt) • Hvordan tjente du penge 1 år efter du blev løsladt? (Lovligt/ulovligt), kommer an på hvornår løsladt. • Hvordan tjener du dine penge i dag? (Lovligt/ulovligt) • Var det svært at få eller have et lovligt arbejde efter du blev løsladt? - (Kan du fortælle lidt om det?)
Oplevelser med hensyn til forbrug efter løsladelse	<ul style="list-style-type: none"> • Hvordan var dit forbrug før du fik din dom? - (Havde du et stort forbrug? /hvad brugte du dine penge på?) • Hvordan var dit forbrug efter du blev løsladt? /hvad brugte du dine penge på? - (F.eks. til tøj, bil eller restaurantbesøg) • Ændrede du dine forbrugsvaner? - (Hvis ja, hvorfor? /Blev du nødt til det?) - Hvad bruger du dine penge på i dag? • Havde dit (ønske om et højt) forbrug og din (begrænsede) indkomst, indflydelse på måden du valgte at lave penge dine på? - (Kan du fortælle lidt om det? /komme med eksempler?) • Var der noget ved dine forbrugsvaner, som gjorde det vanskeligt at vænne sig til en lavere indkomst.

	<ul style="list-style-type: none"> - (Kan du fortælle lidt om det? /komme med eksempler?) • Havde du ellers nogle udgifter, der gjorde det vanskeligt at vænne sig til en lavere indkomst? (F.eks. udgifter til bolig)
Oplevelser med hensyn til gæld efter løsladelse	<ul style="list-style-type: none"> • Havde du nogle former for gæld, som du skulle forholde dig til, efter at du blev løsladt? <ul style="list-style-type: none"> - Hvem skylder du penge til? - (Beskriv. Eksempelvis gæld til sagsomkostninger, eller gæld til familie, venner og bekendte og 'gaden'?) • Havde din gæld indflydelse på dit forbrug? • Fik din gæld dig til at overveje, om det var nemmere at skaffe penge via sort arbejde eller kriminalitet? • Oplevede du på nogen måde, at gælden var en belastning? Hvordan? – kom med eksempler... • Har du stadig gæld den dag i dag? Hvad betyder det for dig i din hverdag?
Oplevelser med hensyn til tilbagefald til kriminalitet	<ul style="list-style-type: none"> • Har du begået kriminalitet, efter at du blev løsladt fra fængslet? <ul style="list-style-type: none"> - (Hvis ja = Har du lyst til at fortælle om det var berigelseskriminalitet?) - (Hvis nej = Hvad tror du der har afholdt dig fra at begå ny kriminalitet? F.eks. arbejde, uddannelse eller parforhold/ægteskab. • Hvis du skal tale ud fra din egen erfaring, er der så noget ved de økonomiske vilkår, man er underlagt efter løsladelse, der gør det vanskeligt at ændre sin adfærd? • Ville du ønske, at der var nogen til at hjælpe dig med økonomien efter løsladelse?
Kriminalitetens indflydelse på interviewpersonernes finansielle vilkår	

	<ul style="list-style-type: none"> • Når du overordnet ser tilbage, har den kriminalitet du har begået før, og måske efter løsladelse, haft betydning for dine økonomiske forhold? Hvordan? Kom gerne med eksempler • Har den haft betydning for din indkomst? • Har den haft betydning for dit forbrug? • Har den haft betydning for din gæld?
Afsluttende	<ul style="list-style-type: none"> • Ud fra din egen erfaring, hvad har så haft størst betydning for, at du har ændret/ikke ændret adfærd? • Hvad mener du, der kunne få dig til at stoppe med at begå kriminalitet/begår kriminalitet igen? • Er der nogle spørgsmål, som du sidder og tænker ville være oplagt at snakke om, når vi taler om indkomst, forbrug og gæld? Var det ca. disse emner, du havde forventet, vi ville komme ind på? Ellers må du endelig sige til...

Som det kan ses i interviewguiden, begyndes interviewene med en række indledende spørgsmål. Formålet med disse indledende spørgsmål har været at få et overblik over interviewpersonernes aldre, samt generelle forhold, såsom tidspunkt og længde for fængselsdom/domme. Disse oplysninger er med til at redegøre for, hvornår interviewpersonerne har været i kontakt med fængselssystemet, og desuden hvor mange gange. Herigennem bliver der også redegjort for, om interviewpersonerne er blevet løsladt for nylig, eller om deres fængselsdom er afsonet for adskillige år siden. Interviewpersonerne blev her også bedt om at fortælle hvordan en typisk hverdag ser ud for dem. De efterfølgende tre forskningsspørgsmål, omhandler interviewpersonernes oplevelser med hensyn til indkomst, forbrug og gæld efter løsladelse. Interviewspørgsmålene under disse temaer forsøger henholdsvis at belyse, hvordan indkomst, forbrug og gæld har haft betydning for interviewpersonernes livsbetingelser. Dette både før og efter afsoning af fængselsdom, men hovedsageligt efter. Det bliver her muligt at gå i dybden med nogle af de forhold, som førhen er blevet belyst at kunne have betydning. Når det omhandlede

gæld, blev der eksempelvis spurgt ind til hvilke former for gæld, men også om nogle af disse gældstyper havde været en belastning for interviewpersonerne. Ved at have åbne spørgsmål på denne måde, har interviewpersonerne i deres fortællinger, selv haft mulighed for at reflektere og bekræfte, hvilke forhold under de forskellige temaer, som har haft størst eller mindst betydning for dem. Det næste forskningsspørgsmål forsøger, at få interviewpersonerne til at åbne op omkring deres oplevelser, med hensyn til tilbagefald til den kriminelle løbebane efter løsladelse. Disse interviewspørgsmål er ikke blot med til at vise, om interviewpersonerne har ændret adfærd efter løsladelse, men er også med til at sætte de finansielle vilkår i forbindelse med den kriminelle adfærd. Interviewpersonerne får også her lov til at selv at reflektere over, hvad de mener har afholdt/ikke afholdt dem fra at begå fornyet kriminalitet. Der bliver i de fleste tilfælde spurgt ind til økonomiske forhold, men interviewpersonerne har også fået rig mulighed for at komme med andre eksempler på andre ting, som har haft betydning for dem. Formålet med det sidste forskningsspørgsmål er at forsøge at redegøre for den dynamiske sammenhæng mellem økonomiske problemstillinger og en kriminalitetsfri tilværelse. Dette er sket ved at spørge de løsladte om den kriminalitet de har begået har haft indflydelse på deres økonomiske situation. Dette har for nogle af interviewpersonerne været svært at svare på, men eftersom nogle alligevel var i stand til det, forblev interviewspørgsmålene i interviewguiden. De blev dog ofte formuleret anderledes. Til sidst blev interviewpersonerne spurgt om nogle afsluttende spørgsmål. Hensigten med disse spørgsmål var at få interviewpersonerne til at fortælle, om der efter deres opfattelse, har været andre ting som har haft betydning for, at de har ændret/ikke ændret deres adfærd. Dette spørgsmål omhandlede således ikke nødvendigvis indkomst, forbrug og gæld. Da de løsladte blev spurgt ind til dette spørgsmål, gav de fleste af dem udtryk for, at de allerede havde været inde på det hele, og derfor ikke havde mere at sige. Der kan derfor argumenteres for, at interviewguiden har været i stand til at opfange og belyse de temaer, som har været hensigten.

Hvordan er interviewpersonerne fundet?

Når det drejer sig om løsladte, er der generelt tale om en udfordrende målgruppe at undersøge. Dette skyldes blandt andet, at det er svært at finde oplysninger om tidligere straffede personer, da sådanne oplysninger holdes fortrolige af det offentlige. Det handlede derfor om at være kreativ, da det kom til at finde interviewpersoner som kunne deltage i denne undersøgelse. Først blev det overvejet, at tage kontakt til Kriminalforsorgen. Dette med henblik på at spørge dem, om de

muligvis kunne hverve nogle af deres nuværende klienter til undersøgelsen. Således kunne Kriminalforsorgens personale spørge nogle af deres klienter, om de havde interesse for at deltage og derefter give besked, hvis dette var tilfældet. Denne tilgang til at finde interviewpersoner blev dog hurtigt forladt, da en anden indgangsvinkel viste sig at være mere hensigtsmæssig. Interviewpersonerne blev i stedet fundet ved at tage kontakt til en bekendt, som tidligere har været straffet. Formålet med denne kontakt var oprindeligt at bruge vedkommende til at udføre et pilotinterview for derved at tilpasse interviewguiden. Det viste sig dog, at denne person kunne bruges som gatekeeper, eftersom han havde forbindelse til andre personer, som også havde haft kontakt til det danske fængselssystem. Herigennem blev det således muligt at finde fire interviewpersoner, som ville stille op til et interview. Det at der gennem en gatekeeper lige pludselig var adgang til fire interviewpersoner, viste at tilgangen til feltet havde stor betydning, da det viste sig, at personer som har været i kontakt med fængselssystemet ofte kender andre personer med lignende baggrunde. Den personlige relation var essentiel, og derfor virkede det også naturligt at forsøge at finde de sidste interviewpersoner på en lignende måde. Efter hvert udført interview, blev interviewpersonerne spurgt ind til, om de kendte andre, som muligvis kunne tænke sig at stille op til et interview. Ved denne brug af snowball sampling, blev det således muligt at finde otte interviewpersoner i alt. Det formodes, at interviewpersonerne ikke blot var lettere at finde pga. den personlige kontakt, men også at nogle af interviewpersonernes velvilje til at deltage kunne skyldes, at forespørgslen kom fra en ligeværdig. Ligeværdig i den forstand, at de har haft lignende oplevelser. Det at lukke udefrakommende ind, kan for nogle personer virke risikabelt, og i det kriminelle miljø, kan det at tale ud om sine oplevelser ofte forbindes med at "stikke". Derfor kan det, at forespørgslen kom fra en ligeværdig have været med til at nedbryde denne barriere. Dette betyder dog ikke, at det ikke har været svært at finde informanter. Det skal her nævnes, at der på et tidspunkt var tolv aftaler i hus, men grundet forskellige omstændigheder, var der kun otte af dem der blev til endelige interviews. Årsagen til dette var blandt andet, at det i nogle tilfælde ikke var muligt at få kontakt til de løsladte, efter at aftalen var lavet. Dette kan selvfølgelig have forskellige årsager, men ikke desto mindre bekræfter det påstanden om, at løsladte kan være en udfordrende målgruppe at undersøge. Det skal her påpeges, at der er blevet gjort nogle forskellige overvejelser omkring hvervningsmetoden af interviewpersonerne. Eksempelvis kan nævnes, at det at undersøgelsen population hovedsageligt består af løsladte personer, som ikke

længere er belastede økonomisk af deres fængselsdomme kan ses som en indikation på, at det er lettere at hverve personer som har fået styr på deres økonomiske situation. Dette fordi det for nogle løsladte måske kan være lettere at åbne omkring de økonomiske problemstillinger de har haft, når de har overkommet dem. Det kan således være sværere at få fat i personer, som ønsker at åbne op og fortælle om nuværende økonomiske problemstillinger. Dette kan muligvis skyldes, at det for nogle løsladte kan virke pinligt og/eller nedladende at skulle åbne op og fortælle, at de i bund og grund ikke har styr på økonomien. Her skal det dog påpeges, at hvervningsmetoden også kan have haft betydning. Idet der er blevet benyttet en gatekeeper og snowball-sampling kan der nemlig argumenteres for, at det er en bestemt gruppe af løsladte som der er blevet undersøgt.

Empiripræsentation

Det empiriske materiale i denne undersøgelse er indsamlet på baggrund af otte semistrukturerede interviews. Undersøgelsens interviewpersoner består af otte tidligere løsladte, som derfor har førstehåndserfaring med nogle af de økonomiske vilkår, som man underlægges efter løsladelse. Empirien i dette studie består således af et kvalitativt datamateriale af løsladte personer i Danmark, som har haft individuelle oplevelser med hensyn til indkomst, forbrug og gæld efter deres løsladelse. Dette gør det muligt at belyse nogle af de økonomiske dynamikker, som kan have betydning for løsladtes livsbetingelser i Danmark. Der er ikke blevet interviewet fagpersoner i denne undersøgelse, da problemstillingen forsøges at belyses ud fra en forståelse af de løsladtes egne oplevelser og synspunkter. De otte løsladte som deltog i interviewene var alle mænd, og aldersfordelingen spænder fra 20 til 30 år med et gennemsnit på 27 år. Syv af de løsladte har en anden etnisk baggrund end dansk, og kommer oprindeligt fra fem lande med mellemøstlig, afrikansk og asiatisk herkomst. Interviewene fandt sted i foråret 2017, og blev udført i fire større danske byer, hvor de otte interviewpersoner hver især havde bopæl. Fire af de løsladte har kun siddet inde en gang, imens den anden halvdel er gengangere. Seks af de løsladte har forladt den kriminelle løbebane, imens de sidste to mere eller mindre stadig begik forskellige former for kriminalitet, da interviewene fandt sted. Det er derfor også muligt at få et indblik i nogle af de forhold, der kan have forebyggende effekt såvel som forhold der kan have kriminaliserende effekt, eftersom de løsladte er blevet spurgt ind til, hvad der har afholdt dem fra at begå fornyet kriminalitet. I denne sammenhæng er de løsladte ligeledes blevet spurgt ind til, hvad der kan have motiveret dem til at begå fornyet kriminalitet, hvis det har været tilfældet.

Der er selvfølgelig blevet taget forbehold for, at de løsladte i denne undersøgelse ikke skal kunne identificeres. Der er blevet taget hensyn til de løsladtes sikkerhed og privatliv ved at anonymisere dem. Dette er blevet gjort ved at give de løsladte nye fiktive navne, som er tilfældigt udvalgt. Der er i denne sammenhæng blevet anvendt en navnegenerator, som kan findes på hjemmesiden: <http://www.fantasynamegenerators.com/>. Den tilfældige navngivning har gjort det muligt at tage forbehold for bias. Dertil skal det nævnes, at der også er blevet taget højde for andre ting som kan være med til at identificere de løsladte. Eksempelvis kan det, at interviewpersonerne fortæller hvor de arbejder, være med til afsløre hvem de er. Derfor er de forskellige arbejdspladser, som nævnes under interviewene også blevet anonymiseret. Dette er blevet gjort ved at give dem navne efter stjernetegn. Når der i analysen bliver nævnt forskellige steder, såsom Skytten og Vandmanden, henvises der således til forskellige arbejdspladser. Nedenfor kan ses en tabel over de deltagende interviewpersoner med deres fiktive navne. Denne tabel vil blandt andet være med til at give et overblik over, hvor mange gange, samt hvornår de løsladte har været i kontakt med Kriminalforsorgen. Derudover vil tabellen også være med til at redegøre for interviewpersonernes aldre samt hvor meget de er blevet pålagt i gæld til sagsomkostninger.

Interviewperson	Alder	Antal fængselsdomme	Frikendelser	Alder ved første fængselsdom	Gæld til sagsomkostninger
Xander	29 år	Over 5	0	17 år	350.000 kr.
Jessie	28 år	Varetægtsfængslet	1	20 år	0 kr.
Donald	29 år	2	0	18 år	50.000 kr.
Noah	28 år	1	0	23 år	35-40.000 kr.
Jimmy	25 år	1	0	22 år	100.000 kr.
Melvin	27 år	2	0	20 år	85-90.000 kr.
Stanley	30 år	2	0	24 år	100.000 kr.
Dylan	20 år	1	0	20 år	?

Det skal til sidst nævnes, at syv af interviewene med de løsladte er blevet optaget med diktafon, imens det sidste blev udført med papir og kuglepen. Årsagen til at et af interviewene blev udført på denne måde, var at en af interviewpersonerne ikke ønskede at blive optaget. Dette har derfor medført, at dette interview fremstår som feltnoter i empiribilaget, imens de andre er transskriberinger. I denne sammenhæng skal det påpeges, at når der i analysen henvises til feltnoter, markeres de med et enkelt citationstegn, således ' '. Modsat vil der markeres med dobbelt citationstegn " ", når der henvises til transskriberinger i analysen.

Metodiske erfaringer og overvejelser

Der er i de ovenstående afsnit løbende blevet redegjort for nogle af de metodiske overvejelser og erfaringer, som er opstået under udarbejdelsen af denne undersøgelse. Formålet med dette afsnit er således at redegøre for nogle af de erfaringer og overvejelser, som ikke allerede er blevet nævnt.

Inden interviewene blev udført, blev der gjort nogle overvejelser i forhold til udførelsen af interviewene, herunder hvor og hvornår de skulle foregå. Dette var nødvendigt, eftersom interviewpersonerne havde bopæl forskellige steder i Danmark. Det blev derfor besluttet, at interviewene skulle foregå på interviewpersonernes præmisser, hvilket betød, at de fik lov at bestemme hvor og hvornår interviewene skulle finde sted. Der er således blevet taget specielt hensyn til interviewpersonernes ønsker omkring vilkårene for interviewene. De fleste af interviewene blev udført i de løsladtes hjem. Et af interviewene blev udført på en offentlig café. Et andet blev udført i den lejlighed, hvorfra interviewpersonen passede sin ulovlige forretning. Dette har i sig selv kunne ses som en risiko, eftersom man som interviewer ikke er i stand til at kunne redegøre for sin tilstedeværelse i tilfælde af en politirazzia. Det har derfor været påkrævet, at man som interviewer har været i stand til at bevæge sig og turde gå ud over nogle grænser. Det er i pågældende tilfælde blevet taget som et privilegie at få lov til at få et kort indblik i denne interviewpersons dagligdag og i denne sammenhæng, hvordan han tjente sine penge.

Inden interviewene blev udført, blev de løsladte informeret om, at de hele tiden havde muligheden for at kunne sige fra, hvis der skulle opstå nogle spørgsmål undervejs, som de ikke ønskede at svare på. Dette blev gjort for at skabe en mere afslappet situation, hvilket skulle afværge, at de enkelte interviews skulle fremstå som en afhøring og/eller et forhør. Af samme årsag, fik de løsladte også lov til hurtigt at skimte interviewguiden inden hvert interview. Dette også for at undgå, at de løsladte skulle stå i en situation, hvor spørgsmålene lige pludselig kom bag på dem. De løsladte har dog kun fået et hurtigt overblik over interviewguiden. Dette fordi de ikke skulle have for meget betænkningstid til hvert spørgsmål. Det ville nemlig ikke have været hensigtsmæssigt, hvis de løsladte på forhånd havde bestemt dem for, hvad de ville svare på hvert spørgsmål. Det essentielle var her, at interviewsituationen stadig skulle foregå som en samtale mellem intervieweren og den interviewede. Der kan i denne sammenhæng argumenteres for, at det har været vigtigt at skabe et fortroligt bånd mellem interviewer og den interviewede. Det skal

her nævnes, at efter de løsladte blev informeret om formålet med undersøgelsen, var de fleste af dem meget interesserede i at fortælle om deres oplevelser. To af de løsladte gav også udtryk for, at de kunne kontaktes over telefon, hvis der skulle opstå nogle opfølgende spørgsmål efter interviewene. Dette blev der selvfølgelig sat stor pris på, og det viste sig også i sidste ende at være meget nyttigt. Eksempelvis kan det nævnes, at der under analysen opstod tvivl om, hvorfor gælden pålagt på grund af ubetalte regninger for nogle løsladte kan opleves som en større belastning end gælden pålagt på grund af sagsomkostninger. Ved at genoprette kontakten til en af de løsladte, som havde givet udtryk for, at det var okay, var det muligt at få en forståelse for dette. Der vil selvfølgelig blive redegjort for dette i undersøgelsens analyse.

Validitet, generaliserbarhed og reliabilitet

Formålet med dette afsnit er at redegøre for validiteten og reliabiliteten af denne undersøgelses resultater. Validitet henviser her til, hvorledes undersøgelsen har været i stand til at belyse det, som har været formålet, samt generaliserbarheden af resultaterne (Kvale 1997:233). Der skelnes derfor mellem to former for validitet, henholdsvis intern og ekstern validitet. Intern validitet omhandler således spørgsmålet om undersøgelsens resultater reelt har vist det som har været ønsket. (de Vaus 2001:27-28). Ekstern validitet henviser i stedet til resultaternes generaliserbarhed. Spørgsmålet er her om undersøgelsens resultater kan generaliseres, og anvendes mere bredt og i andre kontekster (de Vaus 2001:28-29). Reliabilitet henviser til undersøgelsens evne til at blive gentaget og opnå de samme resultater igen. Dette i kraft af at der anvendes den samme fremgangsmåde, de samme interviewspørgsmål, osv. (de Vaus 2001:29-30).

Der kan argumenteres for, at denne undersøgelse opnår et relativt højt niveau af intern validitet, idet dens resultater har belyst det, som har været formålet. Formålet med denne undersøgelse har været at få et indblik i nogle af de livsbetingelser som løsladte står med, i kraft af deres økonomiske situation, hvilket har været muligt ved hjælp af semistrukturerede interviews. Det skal her understreges, at empirien er blevet indsamlet og behandlet ud fra en generel opfattelse af, at den bedste måde at få en forståelse for nogle af de problemstillinger, som løsladte står med, er ved at interviewe løsladte. Dette fordi et indblik i de løsladtes oplevelser og erfaringer er det tætteste vi kan komme på deres virkelighed, uden selv at skulle blive en del af den. Det handler således om hvordan det så vidt muligt forsøges at se verden gennem de løsladtes øjne.

Undersøgelsen har således været præget af et fænomenologisk perspektiv, da der har været fokus

på meningsdannelse (Berg-Sørensen 2012:216). Det skal dog påpeges, at det måske ville have muligt at få andre nuancer i spil, hvis man også havde interviewet forskellige fagpersoner. Dette kunne eksempelvis være personer, som arbejder i Kriminalforsorgen eller forskellige kommunale afdelinger. Der kunne også komme flere nuancer i spil, hvis man interviewede nogle af de løsladtes partnere og/eller andre familiemedlemmer. Dertil skal det nævnes, at der muligvis ville blive nævnt nogle andre problemstillinger. Dette ville også være gældende, hvis det havde været muligt at finde flere løsladte, som ville deltage. Der kan i denne sammenhæng argumenteres for, at der er nogle forhold, som undersøgelsens resultater ikke var i stand til at belyse, hvilket muligvis ville have været muligt, hvis der var flere interviewpersoner. Dog formodes det, at det har været muligt at redegøre for nogle af de mest almindelige og sammenlignelige økonomiske problemstillinger, som ses blandt løsladte. I forhold til den interne validitet skal det til sidst nævnes, at det muligvis ville have været muligt at dykke yderligere ned i det empiriske materiale, hvis der havde været mere plads til det. Dette forstået på den måde, at der i undersøgelsens analyse i nogle tilfælde er blevet lagt mindre vægt på små ting, som ikke direkte havde betydning i forhold til undersøgelsens problemstilling. Hvis der havde været mere plads, kunne det muligvis være med til at give et bedre indblik i nogle af de overordnede livsbetingelser som løsladtes har, og som ikke nødvendigvis er relateret til de økonomiske forhold.

Det kan diskuteres om undersøgelsens resultater er generaliserbare, da der ikke direkte kan argumenteres for, at resultaterne kan anvendes mere bredt. Dog kan de fleste af resultaterne sammenlignes med resultaterne fra tidligere studier, hvilket løbende vil blive gjort i analysen. Analysen vil således tage form, som en diskuterende analyse. Eftersom analysen er temaopdelte, vil resultaterne også variere meget, og det har derfor været nødvendigt at relatere resultaterne til forskellig forskning. Det kan derfor diskuteres, hvordan de enkelte analyseafsnits resultater henholdsvis kan generaliseres i en bredere kontekst. Eftersom resultaterne kan relateres til forskellig forskning, kan der dog argumenteres for, at undersøgelsen opnår høj ekstern validitet.

Det kan også diskuteres om undersøgelsens opnår høj reliabilitet. Der kan argumenteres for, at reliabiliteten er relativ høj, idet interviewene er blevet transskriberet meget nøjagtigt, hvilket medfører at der forekommer gennemsigthed. Dette betyder, at hvilken som helst anden forsker ville kunne analysere empirien på samme måde og komme frem til de samme konklusioner. Hvis man skulle udarbejde en lignende undersøgelse og derved udføre flere interviews med andre

løsladte ud fra den samme interviewguide, ville der både kunne forekomme lignende, men også anderledes svar fra interviewpersonerne. Dette fordi andre løsladte muligvis kan have haft andre oplevelser, og derfor også andre tanker vedrørende de spørgsmål, som de bliver spurgt ind til under interviewene. Hvis der skulle forekomme nogle andre svar i en lignende undersøgelse, ville det betyde at denne undersøgelse er karakteriseret af en lav reliabilitet. Det forventes, at der er visse elementer i den samlede empiri, som ville kunne forventes at kunne gå igen i en lignende undersøgelse. Modsat formodes det dog også, at der muligvis vil være nogle elementer som adskiller sig fra den undersøgelse. Dette kommer selvfølgelig også an på sammensætningen af interviewpersonerne. Eftersom interviewpersonerne er tilfældigt fundet ved hjælp af snowball-sampling, kan der argumenteres for, at denne fremgangsmåde skal anvendes igen. Hvis det er tilfældet, kan det ikke garanteres at en lignende undersøgelse får den samme population. I denne undersøgelse er der eksempelvis kun to løsladte, som stadig har forbindelse til det kriminelle miljø. Disse betingelser kan ikke nødvendigvis blive mødt ved den tilfældige sampling. Dette heller ikke selvom samplingen ikke nødvendigvis fandt sted på samme måde. Ej heller burde der være sådan en udvælgelse af interviewpersoner, da interviewpersonerne bør findes tilfældigt. Der burde derfor heller ikke tages højde for, om de stadig har en kriminell livsstil. Dette kan således resultere i, at de løsladte, som hverves til en ny undersøgelse, alle har forbindelse til det kriminelle miljø. Eller derimod, at ingen af dem har. Dette ville derfor kunne påvirke resultaterne. Dog forventes det, at de løsladte som har en kriminell livsstil, højst sandsynligt vil have lignende oplevelser. Omvendt forventes det også, at de lovlige løsladte vil have lignende oplevelser. Overordnet forventes det således, at en lignende undersøgelse ville kunne indfange nogle af de samme mønstre, som denne undersøgelse har gjort. For at formulere det anderledes, formodes det således, at de samme resultater ville forekomme. Dog vil der muligvis kunne komme flere nuancer i spil, idet der muligvis ville blive belyst nogle andre forhold. Det er uklart hvilke resultater en lignende undersøgelse ville få, og derfor kan dette også kun diskuteres.

Teoretisk afsnit

Formålet med dette afsnit er at redegøre for de teoretiske perspektiver, som vil blive benyttet i undersøgelsens analyse. Til at starte med vil der dog foregå en redegørelse af det metodiske begreb bricolage, som ligger til grund for valget af teori. Bricolage betyder, at man arbejder interdisciplinært, hvilket vil sige, at man er i stand til at bruge flere forskellige teoretiske og

filosofiske tanker i sin forskning. Bricolage bliver ofte kritiseret for at være en overfladisk tilgang til forskning, som uhensigtsmæssigt trækker på forskellige metoder og teorier. Argumentet er således, at bricolage ofte fremtræder som en ustruktureret sammensætning af metodiske og/eller teoretiske begreber, som bare tolererer forskellene (Kincheloe 2001:683-685). Dertil skal det nævnes, at Kincheloe (2001) har argumenteret for, at bricolage ikke blot tolererer metodiske og teoretiske forskelle, men også dyrker dem, fordi de bidrager til kreativitet i forskningen. Der bliver i denne sammenhæng også argumenteret for, at man ved at trække på forskellige former for forskning, kan få et unikt overblik over flere perspektiver. En sådan kompleks forståelse kan således være med til at forberede forskeren på at behandle kompleksiteten i de forskellige sociale, kulturelle og psykologiske domæner i forskningen. Kincheloe hævder desuden, at forskningsmæssige undersøgelser, som kun trækker på en tilgang, samtidigt begrænser sig til en bestemt diskurs og forståelse (Kincheloe 2001:686-687). Kincheloe påpeger desuden, at bricolage konstrueres på samme måde som al anden forskning, og at det kræver, at man er bevidst om, hvordan man arbejder interdisciplinært (Kincheloe 2001:688). Bricolage er relevant i forhold til denne undersøgelse, fordi der i analysen anvendes flere teoretiske perspektiver. I denne sammenhæng er det derfor blevet valgt at benytte begrebet teoretisk bricolage. Eftersom det i denne undersøgelse forsøges at belyse, hvordan de forskellige forhold, indkomst, forbrug og gæld kan have indflydelse på løsladtes livsbetingelser, ville det ikke være hensigtsmæssigt at forsøge at belyse dette ud fra et teoretisk perspektiv. De individuelle teoriers evne til at belyse problemstillingerne forbundet med de forskellige økonomiske forhold, ville simpelthen ikke være omfattende nok. Ved kun at anvende en enkelt teori kunne det resultere i, at det ville virke som om at teorien blev trukket ned over empirien, hvilket ikke var ønskværdigt. De udvalgte teorier blev således valgt på baggrund af deres evner til at besvare den udarbejdede problemformulering. Eftersom indkomst, forbrug og gæld alle er forskellige faktorer, ville det også være mest hensigtsmæssigt at behandle dem som sådan. I de følgende underafsnit vil de fire udvalgte teoretiske perspektiver, som vil blive anvendt i undersøgelsens analyse blive præsenteret. Derudover vil der også blive redegjort for, hvordan de teoretiske perspektiver vil blive brugt, samt hvorfor de hver især er de mest anvendelige. Der vil således også blive taget forbehold for forskelle og ligheder imellem teorierne. Det skal dog nævnes, at nogle af de teoretiske begreber bliver brugt til at opbygge en mere overordnet forståelse, som er gennemgående i analysen, imens

andre bliver anvendt i enkelte tilfælde. De fire teoretiske perspektiver som vil blive præsenteret er: Travis Hirschi's teori om sociale bånd (1969), Erving Goffmans stigmabegreb (2016), Ronald L. Akers' Sociale Læringsteori (1994) og James W. Messerschmidts teori om maskulinitet og kriminalitet (1993).

Sociale bånd

Ifølge Travis Hirschi (1969) er kriminalitet og sociale bånd relateret. Konceptet sociale bånd dækker her over fire delelementer, som betegnes som *tilknytning*, *forpligtelse*, *involvering* og *tro* (Hirschi 1969:229). Ifølge Hirschi indbefatter tilknytning et følelsesmæssigt bånd til en anden person. Dette følelsesmæssige bånd medfører, at individet bekymrer sig om, hvad den anden person tænker om dem. Eftersom individet ikke ønsker at ødelægge forholdet, afholder han/hun sig fra at engagere sig i aktiviteter, hvis der er en bekymring om, at det kan skuffe den anden person. Der udøves således en form for social kontrol fra de personer, som er vigtige for individet. Ligeledes kan forældre og andre vigtige rollemodeller også siges at have betydning, da deres opdragelse kan ses som en form for indirekte social kontrol (Hirschi 1969:231-232). Hirschi argumenterede for, at konformitet indeholder et rationelt element, som han kaldte forpligtelse. Ud fra dette synspunkt, vil individer med gode vilkår og lyse fremtidsudsigter være mere tilbøjelige til at afholde sig fra at engagere sig i aktiviteter, som kan true deres fremtid. De er således forpligtede til deres fremtid. Omvendt vil individer, som ikke har konformeret til samfundets normer og regler ikke have noget at tabe, og er derfor mere tilbøjelige til at begå kriminalitet (Hirschi 1969:232-233). Det tredje element involvering henviser her til individets deltagelse i konventionelle aktiviteter. Involveringen i konventionelle aktiviteter og arbejde er med til at pålægge kontrol, da individet får mindre tid til at engagere sig i kriminalitet (Hirschi 1969:233-234). Det sidste element er tro, og Hirschi argumenterede her for, at individer som har troen på, at de skal overholde samfundets regler, har mindre chance for at bryde dem. Hirschi påpegede her, at kriminalitet ikke er et resultat af en tro, som billiger og påskønner kriminalitet, men snarere et resultat af manglen på en tro, som forbyder kriminalitet (Hirschi 1969:234-235). Formålet med at anvende denne teori, vil primært være at belyse, hvordan prosociale relationer i form af familiære og arbejdsmæssige sociale bånd kan være med til at forbedre løsladtes muligheder i forhold til at få og/eller bibeholde et officielt arbejde. Der vil i denne sammenhæng blive sat fokus på, hvordan disse relationer, i kraft af arbejdsmarkedet, kan være med til at motivere de løsladte til at leve en

kriminalitetsfri tilværelse. Omvendt vil teorien også blive anvendt til at belyse, hvordan en manglende og/eller svag relation til familien og personer på arbejdsmarkedet kan være med til at afholde løsladte i at få et officielt arbejde. Der vil her blive sat fokus på de løsladtes manglende motivation i forhold til at leve en kriminalitetsfri tilværelse. Herved belyses det således, hvordan de indkomstmæssige forhold kan have betydning i forhold til de løsladtes livsbetingelser. Selvom de teoretiske begreber fra ovenstående teori primært vil blive brugt i den del af analysen, som omhandler de indkomstmæssige forhold, vil de også blive anvendt undervejs i de andre dele af analysen. Således kan det siges, at denne teori stort set præger hele analysen, imens der undervejs refereres til andre teorier. Formålet med dette vil være at forsøge at redegøre for, hvordan nogle af teorierne, trods deres forskelligheder alligevel kan harmonere. Indkomst, forbrug og gæld, kan i sig selv være komplekse forhold at undersøge forstå. Og eftersom der i denne undersøgelse også bliver forsøgt at redegøre for, hvordan disse forhold påvirker hinanden, samt livsbetingelserne, har det i nogle tilfælde også virket nødvendigt at komme med komplekse forklaringer. Dette betyder ikke, at forholdene ikke kan undersøges og forklares ud fra mere simple forklaringsmodeller, men blot at det på denne måde har været muligt at få en bedre forståelse for den dynamiske sammenhæng imellem indkomst, forbrug, gæld og livsbetingelser.

Stigma

Stigmabegrebet blev udformet af Erving Goffman i 1963, da han undersøgte den sociale interaktion som opstår mellem 'normale' og afvigende personer. Stigmaet ses her som en miskrediterende egenskab, som påviser en forskel mellem en persons tilsyneladende sociale identitet og faktiske sociale identitet. Goffman belyste en social proces, hvorigennem personers sociale identiteter ødelægges pga. omgivelsernes negative bedømmelse af dem. Ifølge Goffman stigmatiseres individer, fordi de adskiller sig fra de normative forventninger og krav, som kommer fra samfundet (Goffman 2016:44-45). Der kan her skelnes mellem tre typer af stigma. 1) Den første type af stigma er det kropslige eller fysiske stigma, som kan være i form af fysiske misdannelser eller andre synlige karakteristika. 2) Dernæst er der det karaktermæssige stigma, som kommer til kende i form af karaktermæssige fejl, såsom kompromisløse overbevisninger eller uhæderlighed. Individet pådattes således sådanne egenskaber af det omkringliggende samfund, på baggrund af dets kendskab til pågældendes fortid. Her kan eksempelvis være tale om vidnesbyrd om psykisk sygdom og/eller fængselsophold. 3) Til sidst er der det tribale stigma, som

henviser til slægtsbetingede forhold såsom race, nation og religion (Goffman 2016:46). Stigmaet kan medføre, at personen som bærer det bliver stemplet, og derfor ekskluderet fra det omkringliggende samfund eller miljø, hvilket begrænser deres udfoldelsesmuligheder. Dertil tilføjer Goffman, at nogle individer trods denne ekskludering, alligevel forbliver relativt uberørte. Goffman argumenterer her for, at individet afskærmer sig i sin egen isolation, hvorved det finder beskyttelse i sine egne private identitetsforestillinger. Individet føler sig som et fuldstændigt normalt menneske, og det bliver derfor de 'normale', som ikke bliver set som hele mennesker af individet. Individet kan således bære et stigma uden at vide det, og derfor også uden at angre det. På denne måde kan stigmaet bidrage til, at nogle individer yderligere distancerer sig fra de normative værdier, og derved bliver stigmaet blot forstærket (Goffman 2016:47-48). Formålet med at anvende denne teori er primært at belyse, hvordan straffeattesten og andre forhold kan være med til at begrænse de løsladte i forhold til at få og bibeholde et officielt arbejde på trods af, at de er indstillede på at ændre deres livsstil. Der vil i denne sammenhæng også blive sat fokus på straffeattesten som en kriminaliserende faktor. Dette ville ikke have været muligt at belyse ud fra et *social bond*-perspektiv, eftersom konsekvenserne forbundet med en uren straffeattest ikke nødvendigvis er relationsbetingede, i hvert fald ikke direkte. Den mest tydelige forskel imellem sociale bond-perspektivet og stigmaperspektivet er, at førstnævnte forsøger at give en forklaring på, hvorfor individer engagerer sig i konventionelle aktiviteter, imens sidstnævnte forsøger at give en forklaring på, hvorfor nogle individer bliver stemplet og ekskluderet fra det omkringliggende samfund, hvilket kan resultere i kriminalitet. De to teoretiske perspektiver modsiger således ikke hinanden. Eftersom arbejdsløshed er blevet belyst at være en risikofaktor for recidiv, kan der måske ligefrem argumenteres for, at de to perspektiver til et vist punkt bekræfter hinanden.

Social læring

Ronald L. Akers sociale læringsteori (1994) er en reformulering og udvidelse af Edwin H. Sutherlands *Differential Association*-teori (1960). Sutherland argumenterede for at kriminel adfærd læres via interaktionen med andre kriminelle, men var ikke særlig specifik vedrørende de mekanismer, hvori den kriminelle adfærd læres. I Forsøget på yderligere at redegøre for disse mekanismer, udviklede Akers sin sociale læringsteori som en udvidelse til Sutherlands teori. Akers teori er således kompatibel med Sutherlands og fungerer uden konflikt. Akers udvider Sutherlands teori, som siger at kriminalitet læres gennem deltagelse og argumenterer for, at kriminalitet også

kan læres via imitation og differentiel forstærkning. Det bliver her påpeget, at andre faktorer, såsom social klasse, etnicitet, opvækst i skilsmisshjem, osv. har indirekte betydning for kriminel adfærd, da disse øger sandsynligheden for, at individer vokser op i et miljø, som har et positivt syn på kriminel adfærd (Akers 1994:140-141). Akers udvikling af teorien hviler principielt på de fire koncepter *Differentiel tilknytning*, *definitioner*, *differentiel forstærkning* og *imitation*. Differentiel tilknytning henviser til den proces, hvorigennem individer udsættes for normative definitioner, som billiger en bestemt opførsel. De normative definitioner ses her som de forskellige mønstre af normer og værdier, som et individ bliver udsat for gennem deltagelse i bestemte aktiviteter. Definitioner refererer her til et individs holdninger og meninger, som de tillægger en vis opførsel. Dvs. at i jo større et omfang et individ har holdninger der misbilliger visse handlinger, des mindre chance har det for at engagere sig i dem (Akers 1994:142-143). Differentiel forstærkning henviser til individets tidligere oplevelser med hensyn til belønning og straf. Dvs. at hvis et individ ser det som profitabelt at følge loven, vil det blive ved med at følge loven. Hvis et individ omvendt har brudt loven, og er blevet straffet, vil det højst sandsynligt følge loven fremover. Hvis et individ har brudt loven, og ikke bliver straffet, vil det højst sandsynligt blive ved med at bryde loven. Eftersom Akers argumenterer for, at individer beregner deres adfærd i forhold til mulige konsekvenser og belønninger, er det også tydeligt, at han inddrager et rational choice perspektiv i sine teoretiske overvejelser. Imitationer henviser til den adfærd, som et individ involverer sig i på baggrund af, at det har observeret lignende opførsel hos andre. (Akers 1994:143-144). Dette teoretiske perspektiv anvendes hovedsageligt i analyseafsnittet omhandlende forbrug. Formålet ved at anvende den sociale læringsteori er at belyse, hvordan prosociale relationer positivt kan påvirke løsladtes forbrugsadfærd. Omvendt vil det også blive belyst, hvordan de kriminelle relationer negativt kan påvirke forbrugsadfærden. For at forklare, hvorfor individer stopper med at begå kriminalitet ud fra Akers teori, findes svaret i socialisering. Et kriminelt individ burde således antageligt kunne resocialiseres ind i det prosociale miljø og derved efterhånden forlade det kriminelle miljø. Dette står i parallel til Hirschi's teori, som der med sine fire elementer; *tilknytning*, *forpligtelse*, *involvering* og *tro*, understreger vigtigheden af den prosociale tilknytning til andre for at kunne forlade det kriminelle miljø. Akers og Hirschi er begge af den opfattelse, at alle individer har chancen for at blive kriminelle gennem interaktion, hvilket er et kendetegn ved de sociale procesteorier. Kontrolteori og Social Læringsteori er to forskellige traditioner, men er begge

sociale Procesteorier, hvilket betyder, at de ser på kriminalitet som et resultat af individers interaktion med samfundets processer, herunder samfundets institutioner og organisationer. Forskellen på de to teoretiske retninger er, at den sociale Læringsteori understreger, at individer lærer at begå kriminalitet, imens teorien om social bånd understreger samfundets manglende evne til at kontrollere kriminelle tendenser. Dette kommer blandt andet til udtryk, idet Akers specifikt beskriver læringsprocessen, imens Hirschi understreger betydningen af tilknytningen til det omkringliggende samfund. En anden nævneværdig forskel, er at de to teoretiske perspektiver også adskiller sig, idet Hirschi argumenterer for, at kriminalitet er et resultat af manglen på prosociale relationer, imens Akers argumenterer for, at kriminalitet er et resultat af kriminelle relationer. Der vil dog ikke blive lagt yderligere betænkning i dette, da disse forskelle virker minimale, og i bund og grund ikke nødvendigvis udelukker hinanden.

Maskulinitet og kriminalitet

James W. Messerschmidt (1993) havde fokus på køn, specielt maskulinitet, og han påpegede, at for at forstå mænds opførsel i det moderne samfund, skal man se det som et resultat af de historiske og strukturelle betingelser, som har været med til at konstruere maskuliniteten igennem tiden. Messerschmidt argumenterede for, at mænd igennem hele livet forsøger at opnå og udtrykke maskulinitet, og at denne maskulinitet opnås og udtrykkes på forskellige måder, afhængigt af kulturelle normer, værdier og traditioner (Messerschmidt 1993:354). Ifølge Messerschmidt foretager mænd ubevidst sociale handlinger, som kan demonstrere overfor andre, at de er mandlige, hvilket er et udtryk for det, som han kaldte "doing gender". I denne sammenhæng ses udseende og opførsel som måder hvorpå man kan bekræfte sin mandlige karakter og udstråle maskulinitet. Dette både overfor det samme køn, såvel som det modsatte køn. Der kan være meget på spil, når der drages tvivl om en mands maskulinitet, og dette er specielt fremtrædende, når evalueringen af maskulinitet kommer fra personer af det samme køn. At andre mænds opfattelser betyder mere end det modsatte køns, skyldes ifølge Messerschmidt, den dominante maskuline forestilling vedrørende mænds overlegenhed i forhold til kvinder. Maskulinitet kan som sagt udtrykkes på mange forskellige måder. Eksempelvis, kan det at have et godt arbejde med en høj løn, eller det at have en familie, kone og børn være forskellige måde at udvise, at man har styr på tingene og derfor udstråle maskulinitet. Der er således en sammenhæng mellem det at udvise maskulinitet og det at have kontrol og autoritet. Men maskulinitet kan også

udtrykkes ved konkurrerende individualisme, uafhængighed, aggressivitet og endda vold. Ifølge Messerschmidt kan kriminalitet således også være en måde, hvorpå mænd giver udtryk for "doing gender". Eksempelvis kan det at være barsk, samt det at kunne klare sig selv i et forholdsvist hårdt kriminelt miljø udstråle maskulinitet. Messerschmidt beskriver kriminalitet som en ressource for "doing gender", idet kriminalitet kan tjene som en egnet ressource for at opnå og udtrykke maskulinitet, som ikke har været muligt at opnå på andre måder. Således kan et officielt arbejde ligeledes ses som en ressource, som kan anvendes til at udtrykke maskulinitet (Messerschmidt 1993:356-357). Dette teoretiske perspektiv vil blive anvendt i et langt mindre omfang end de andre teorier. Formålet med at inddrage Messerschmidts teori er hovedsageligt at belyse nogle af de mekanismer, hvorigennem prosoziale og kriminelle relationer får betydning for løsladtes forbrugsadfærd. I denne sammenhæng vil det også blive belyst, hvordan de løsladtes alder kan have betydning. Messerschmidts teori kan således relateres til Akers, da der her også kan argumenteres for, at der er tale om indlæring af normative definitioner, som billiger kriminalitet. Teorien adskiller sig således også fra Hirschs teori på dette område. Derimod kan det siges, at Messerschmidts teori i denne sammenhæng kan anvendes til yderligere at redegøre for nogle af de sociale læringsprocesser som Akers beskrev.

Analysestrategi

I dette afsnit vil der blive redegjort for undersøgelsens analysestrategi, som har fungeret som en skabelon i henhold til at besvare undersøgelsens problemformulering. Afsnittet vil således indeholde en gennemgang af undersøgelsens analytiske fremgangsmåde. Analysen er blevet udarbejdet på baggrund af empirien, som blev indsamlet via interviewene med de otte løsladte.

Det empiriske materiale er blevet gennemgået flere gange inden den endelige analyse. Dette er blevet gjort med henblik på at få et overblik og herigennem en helhedsfornemmelse af de forskellige temaer, som fremstår i empirien. Efter at blive fortrolig med det empiriske materiale, har det således været muligt at kode det. Kodningen er foregået ved at bryde empirien op i forskellige temaer og dertilhørende underkategorier. Eftersom det har været formålet at belyse betydningen af de økonomiske forhold indkomst, forbrug og gæld, er empirien blevet gennemgået med fokus på disse temaer. De løsladtes udsagn er således blevet kategoriseret i forhold til ovenstående temaer. Det viste sig hurtigt, at de løsladtes indkomstforhold var betingede af deres

arbejds-mæssige situation, og derfor er temaet indkomst blevet kodet som *veje til og barriere mod arbejdsmarkedet*. Der rettes således fokus på nogle af de forhold, som kan være med til at støtte eller belaste de løsladtes i forbindelse med at få og bibeholde et officielt arbejde. I denne sammenhæng, er der med udgangspunkt i empirien blevet udformet tre underkategorier, henholdsvis *støttende relationer, straffeattesten og uddannelse*. Således vil analyseafsnittet omhandlende indkomst være med til at belyse, hvordan støttende relationer, straffeattesten og uddannelse, kan være med til at forbedre eller begrænse de løsladtes muligheder, i forhold til at få et officielt arbejde. Den samme fremgangsmåde er også blevet brugt i forbindelse med udarbejdelsen af de to andre temaer. Temaet forbrug er her blevet kodet som *forbrugsvaner og livsbetingelser*. Der bliver her sat fokus på nogle af de forhold, som kan have indflydelse på løsladtes forbrugsvaner og derigennem deres livsbetingelser. I denne sammenhæng er der også blevet udformet tre underkategorier, henholdsvis *alderens betydning, relationer og positionering, og officiel og uofficiel indkomst*. Temaet gæld er blevet kodet som *gældens indflydelse på den kriminalitetsfrie tilværelse*. I forbindelse med temaet gæld, sættes der her fokus på gældens overordnede betydning og forskellige gældstyper. Heraf underkategorierne *gældens betydning og gældstyper*. Her lægges der specielt vægt på de løsladtes udsagn i forbindelse med gæld, recidiv og afholdelse fra kriminalitet. I slutningen af de tre delanalyser, er der blevet udarbejdet tre opsamlingsafsnit, som til sammen vil udgøre fundamentet for undersøgelsens endelige konklusion. De teoretiske standpunkter, som blev præsenteret i undersøgelsens teoretiske afsnit, vil overordnet blive anvendt som analyseværktøj. Disse teoretiske standpunkter, har blandt andet været med til at skabe rammerne for den tematisering, som der er blevet arbejdet ud fra. Dog er der ikke knyttet en decideret teori til hvert tema.

Analyse

Veje til og barrierer mod arbejdsmarkedet

Overordnet kender vi ikke meget til, hvordan det opleves at komme ud af fængslet og have få penge på lommen. Da vi kun ved lidt om, hvilke barrierer de løsladte møder i forhold til at forbedre deres forsørgelsesgrundlag, vil denne del af analysen omhandle de løsladtes indkomst-mæssige forhold. Officielt arbejde har en kriminalpræventiv effekt (Jørgensen et al. 2012:27), og derfor vil de løsladtes oplevelser i forhold til indkomst blive analyseret som veje til og

barrierer mod arbejdsmarkedet. Der vil således blive sat fokus på de forhold, som har haft betydning for de løsladtes muligheder i forhold til at forbedre deres forsørgelsesgrundlag gennem officielt arbejde. I denne sammenhæng vil der ligeledes blive sat fokus på nogle af de forhold, som ligger til grund for de løsladtes valg i forhold til at forbedre forsørgelsesgrundlaget gennem kriminalitet og/eller uofficielt arbejde. Underkategorierne *støttende relationer*, *straffeattesten* og *uddannelse* er forhold, som de løsladte hver især har nævnt som havende mere eller mindre indflydelse på deres muligheder i forhold til det at få samt bibeholde et officielt arbejde.

Som belyst af Tranæs et al. (2008) påvirker fængselsophold løsladtes private og arbejdsmæssige liv. I denne sammenhæng blev det belyst, at de kriminelles arbejdssituation var dårligere, efter at de var blevet løsladt, og at deres mulighed for at forbedre indkomstgrundlaget derfor var svært. Effekten af samfundets uformelle straf afhænger i høj grad af, hvem man er samt ens sociale situation, da et socialt sikkerhedsnet kan være med til at mindske konsekvenserne af en fængselsdom. En uformel straf i form af dårlige beskæftigelsesmuligheder kan sammen med den formelle straf i sig selv virke afskrækkende for nogle løsladte, når de skal ud på arbejdsmarkedet. Et stærkt socialt sikkerhedsnetværk kan således være med til at mindske denne effekt (Tranæs et al. 2008:132). Denne del af analysen vil som sagt komme til at omhandle veje og barrierer mod arbejdsmarkedet. Veje til arbejdsmarkedet er her de forhold som er med til at forbedre de løsladtes muligheder, i forhold til at få et officielt arbejde. Barrierer mod arbejdsmarkedet er derimod de forhold, som er med til at begrænse de løsladtes muligheder. Der er således tale om kriminalpræventive faktorer såvel som risikofaktorer, når der henvises til forskellige veje og barrierer i dette afsnit. Formålet med dette afsnit er således også at forsøge at redegøre for nogle af de uformelle strafforhold, som Tranæs et al. (2008) har belyst kan have betydning for løsladtes beskæftigelsesmuligheder. Herunder vil der blive redegjort for, hvorledes støttende relationer kan komme til at spille ind og i nogle tilfælde forbedre de løsladtes muligheder for at få job. Der vil ligeledes gives et indblik i, hvordan straffeattesten kan være med til at begrænse de løsladtes muligheder. Til sidst vil det også blive belyst, hvorledes uddannelse kan spille ind i forhold til de løsladtes beskæftigelsesmuligheder. Dette vil være med til at give os et indblik i nogle af de uformelle strafforhold, som løsladte bliver pålagt. Men det vil desuden også bidrage til, at vi får en mere nuanceret forståelse for, hvordan det opleves at komme ud af fængslet og derefter skal

forsøge at forbedre forsørgelsesgrundlaget gennem officielt arbejde. Dette er relevant, eftersom vi ikke har ret meget viden på dette område.

Støttende relationer

Da de løsladte bliver spurgt ind til, hvorledes de har forsøgt at få et officielt arbejde, fortæller flere af dem, hvordan relationer til familien samt personer på arbejdsmarkedet har spillet ind. Empirien viser, at den gode relation til personer på arbejdsmarkedet i nogle tilfælde kan medføre, at de løsladte har større mulighed for at få officielt arbejde. Modsat belyses det også, at manglende eller svage relationer til arbejdsmarkedet er med til at forringe de løsladtes muligheder. Empirien viser også, at den gode relation til familien og/eller en partner kan medføre, at de løsladte har mod og lyst til at ændre deres vaner, få et officielt arbejde og stræbe efter en lovlydig tilværelse. Prosociale relationer kan således ses som en kriminalpræventiv faktor og derved en vej mod arbejdsmarkedet. Relationer til arbejdsmarkedet kan ligeledes ses som en kriminalpræventiv faktor. Donald fortæller:

”Og så prøvede jeg nogle steder, og det gik så ikke. Men så ringede jeg tilbage til det sted, hvor jeg arbejdede, inden jeg kom ind og sidde og forklarede dem; at situationen er sådan og sådan, og I kunne rigtig godt lide mig. Jeg har ændret mig og alt det der. Så om de ikke ville tage mig tilbage igen. Og så gik der lige nogle uger, og så ringede de til mig. Og så ansatte de mig igen.” (Bilag 1 s.30, l.17-21).

Donalds eksempel viser, at relationen til arbejdsmarkedet kan have betydning, da det kan være med til at give de løsladte adgang til arbejdsmarkedet. Donald fortæller senere, at familien og kæresten har spillet en stor rolle blandt andet fordi han ikke har villet skuffe sine forældre (Bilag 1 s.37, l.4-12). Dette gik også igen ved Melvin og Noah, som trods deres besvær med at komme ind på arbejdsmarkedet, var fast indstillede på at begynde at leve en lovlydig tilværelse. Da Melvin bliver spurgt ind til, hvad der har haft størst indflydelse på, at han har ændret sig, fortæller han:

”Min familie og min datter (...) Ja altså grunden til at jeg kunne gøre det, det er nok også det arbejdsmæssige igen, og min familie. Jeg har en mor og en far, som jeg har set en gang, hvor kede af det de bliver. Og det er ikke noget, jeg gider at udsætte dem for igen.” (Bilag 1 s.67, l.20 & 23-25).

Noah fortæller ligeledes, at tanken om ikke at ville skuffe familien har været en af de største motivationsfaktorer for ham (Bilag 1 s.45, l.4). Det belyses således, at relationen til familien kan have betydning i forhold til de løsladtes indstilling til tilværelsen. Dette kom også til udtryk hos Dylan, som fortæller, at det er hans lille søn på to år og ansvaret overfor ham, som er den primære årsag til, at han stoppede med at begå kriminalitet (Bilag 1 s.78, l.9-13). Det er tydeligt at ansvar overfor familien samt støtte har spillet en stor rolle for de løsladte, som ikke længere er i det kriminelle miljø. Dertil kan det nævnes at Jessie, som blev frikendt og ikke er en del af det kriminelle miljø fortæller, at han altid har haft et rigtig tæt forhold til sine forældre. Jessie fortæller, at årsagen til at han aldrig har begået kriminalitet, er på grund af sine forældre og deres opdragelse (Bilag 1 s.26, l.15-22). Selvom de ovenstående eksempler er mere eller mindre forskellige, er de alligevel sammenlignelige, fordi der kan identificeres elementer af støtte og kontrol i de løsladtes fortællinger. Kontrol ses her som et udtryk for ansvar og forventninger i forhold til familien. Xander fortæller at det er kæresten samt ønsket om at have et normalt liv, der har været den største motivationsfaktor for ham:

"Jamen efter jeg kom ud af fængslet. Det var nok, fordi jeg havde kæreste på og sådan noget der. Så falder man nok lidt mere til ro. (...) Jeg tror det hjælper meget for de fleste, hvis de har en at støtte op af. En pige ikke, som hjælper en med... hvad er det det hedder... du har brug for en, der lige kan trække i sådan en bremseklods for en, du ved, når man nogle gange ikke selv kan bremse op. Så er det altså godt, at man lige har en anden partner der ved når man nogen gange selv ikke kan bremse op. " (Bilag 1 s.4, l.3-4 & 15, l.27-30).

Ligesom de andre løsladte, lægger Xander her vægt på støtte og kontrol. Da Xander bliver spurgt yderligere ind til, om der er nogle personer som har haft en bestemt betydning for, at han har ændret livsstil, fortæller han:

"Ja, jeg tror mere det har været på grund af sådan nogle gamle pædagoger, der prøvede at sige noget til mig, dengang jeg var en knægt ikke. Og fængselsfolk eller medindsatte. Fordi dengang jeg sad inde i fængslet som 18-årig, der sad jeg i åbent fængsel. (...) De fortalte mig alle guld-kornene og det ene og det andet ikke. Men dengang der grinte jeg bare af dem. Men de sagde det bare, så jeg ikke skulle begå den samme fejl. (...) Men så nogle gange der lytter man ikke som barn, eller som knægt, ikke. Og så nogle gange når man får sin eftertanke... Nogle gange når man står ude på

badeværelset, og man kigger sådan; hold kæft mand, han sagde sådan noget dengang ikke. Så det er sådan noget, man tænker over. Ja og så blev det sku sådan, så prøver man at tage en anden vej.” (Bilag 1 s.15, l.5-7,10-12 & 21-24).

Samtlige udsagn kan relateres til Travis Hirschi's *Social Bond teori* (1969), da der kan argumenteres for, at relationen til personer uden for det kriminelle miljø har været med til at påvirke de løsladtes livsstil i en positiv retning. De løsladtes forhold til familien og/eller kæresten kan her ses som følelsesmæssige bånd, som de ikke ønsker at sætte på spil og bryde ved at begå fornyet kriminalitet. Tilknytning kommer således til udtryk i form af relationen til familien og/eller kæresten. I empirien kan der både findes eksempler på direkte, såvel som indirekte social kontrol. Dette kommer blandt andet til udtryk, idet nogle af de løsladte fortæller, at det både har været familiens direkte reaktion, såvel som forældrenes opdragelse, som har haft betydning for, at de har ændret sig. Hertil skal det nævnes, at Farrington og Welsh (2003) også har belyst, at familiære bånd kan have en kriminalpræventiv effekt. Der argumenteres desuden for, at familiebaserede forebyggelsesprogrammer derfor er effektive til at reducere lovovertrædelser (Farrington & Welsh 2003:145-146).

Relationer til personer på arbejdsmarkedet, ses her som sociale bånd i form af forpligtelse og involvering. Forpligtelse kommer til udtryk i empirien, idet størstedelen af de løsladte fortæller, at de ikke vil risikere deres arbejde og fremtid ved at begå fornyet kriminalitet. Der kan således argumenteres for, at de løsladte, som ikke længere befinder sig i det kriminelle miljø, har fået en tro på at officielt arbejde bedre betaler sig fremfor kriminalitet. Denne tro er opstået som et resultat af de løsladtes involvering i konventionelt arbejde, og/eller andre konventionelle aktiviteter. Tilknytning kan således ses, som kriminalpræventiv faktor, da de løsladtes prosociale relationer er med til at forbedre deres muligheder for at få job. Empirien viste at de løsladte som ikke længere engagerer sig i kriminelle aktiviteter og har et officielt arbejde, har det til fælles, at de ikke vil ødelægge deres fremtid ved at begå fornyet kriminalitet.

De løsladte som giver udtryk for, at de stadig har kontakt til det kriminelle miljø nævner ikke deres relationer, når de blev spurgt ind til deres forbindelse til arbejdsmarkedet. Dette er interessant, eftersom dette kan ses som et udtryk for manglende sociale bånd. Det kan dermed ikke påstås, at de løsladte, som stadig begår kriminalitet, ikke har haft følelsesmæssige og/eller arbejdsmæssige

relationer. I stedet belyser det, at de løsladte ikke har oplevet, at deres relationer har haft betydning for deres arbejdsmæssige situation. Der kan således også argumenteres for, at den manglende tilknytning påvirker de løsladtes muligheder i forhold til at få arbejde. På grund af den manglende tilknytning er de løsladte ikke blevet underlagt nogle former for social kontrol, og har derfor heller ikke forpligtet sig til en lovlydig tilværelse og fremtid. De har således heller ikke involveret sig i konventionelle aktiviteter, som har kunnet give dem troen på det konventionelle samfunds normer og regler. Effekten af samfundets uformelle straf, synes således at være påvirket af de løsladtes sociale situation. Det viser sig således, at den uformelle straf kan opleves som en større belastning for de løsladte, som ikke har et stærkt socialt sikkerhedsnet at trække på.

Straffeattesten

Tidligere studier har belyst, at straffeattesten kan være med til at begrænse løsladtes beskæftigelsesmuligheder, da mange arbejdsgivere afholder sig fra at ansætte tidligere straffede personer (Olesen 2016:682-683, Schwartz & Skolnick 1962:136, Pager 2003:968-969, Raphael 2011:209, Visher et al. 2008:700). Empirien viste ligeledes, at straffeattesten var en af de ting, som har stor indvirkning på de løsladtes muligheder i forhold til at finde og bibeholde et officielt arbejde. Dette kom til udtryk, idet størstedelen af de løsladte nævnte straffeattesten som værende en forhindring for deres beskæftigelsesmuligheder. Der kan således argumenteres for, at straffeattesten ofte opleves som en barriere mod arbejdsmarkedet. Jimmy fortæller om sine oplevelser i tiden efter sin løsladelse således:

"Jamen stadigvæk ikke noget job. Får ikke chancer på grund af straffeattesten. Så kommer man ud i noget lort. (...) Det var et nederlag, fordi jeg fik... jeg skulle have været til jobsamtale, og vi fik aftalt en tid. Så dagen før, der fik jeg et brev om, at jeg ikke kunne komme til jobsamtale på grund af min straffeattest. (Bilag 1 s.48, l.16 & s.49, l.4-5).

Jimmy giver her udtryk for, at straffeattesten har været en forhindring i forhold til det at få et officielt arbejde. Han giver samtidigt udtryk for, at straffeattesten og manglende muligheder har været bidragende årsager til, at han har engageret sig i yderligere kriminalitet. Jimmy beskriver det som et nederlag, og bruger straffeattesten som begrundelse for fiaskoen. Straffeattesten kan således også være en kriminaliserende faktor. Noah har haft lignende oplevelser, hvilket kommer til udtryk idet han fortæller:

”De puttede en plet på min straffeattest i fem år. Så altså, du kan ikke... de fleste steder spørger jo om straffeattest. Så gider du ikke engang søge derover. Så ved du, at du ikke kan få det jo. Så det begrænser selvfølgelig dine muligheder i forhold til job. (...) Men hvis du er så heldig at få en samtale, og de spørger om straffeattesten, og du siger, der er en plet på. Selvom du er ved at få jobbet, så får du det ikke.” (Bilag 1 s.40, l.18-20 & s.44, l.3-4).

Noah beskriver her, hvorledes straffeattesten har forhindret ham i at få job, hvilket har ført til en følelse af opgivelse. Opgivelse kan her ses som et resultat af nederlaget ved at få afslag, som også blev beskrevet af Jimmy. Flere af de løsladte fortæller, hvorledes afslag på arbejdsmarkedet har ført til, at de har følt sig nødsaget til at skaffe penge på andre måder. Dylan fortæller eksempelvis, at han adskillige gange har skrevet ansøgninger og CV samt forsøgt at søge arbejde, men at arbejdsgiverne har fravalgt ham, når de har fundet ud af, at han er straffet. Dylan beskriver ligesom Jimmy og Noah, hvordan de manglende muligheder har begrænset ham:

”Du har ikke en chance for at kunne få et almindeligt arbejde jo, når du med det samme... de stempler dig allerede, inden de når at snakke med dig. Du kan jo være den rareste person på jorden. Bare du har en plet på din straffeattest, så kan du ikke gøre noget. Du kan ingenting længere. Så selvfølgelig du bliver nødt til at gøre et eller andet for at overleve, og du kan ikke leve af kontanthjælp. Så tænker du automatisk i de baner, at man vil lave et eller andet sort arbejde eller kriminalitet.” (Bilag 1 s.76, l.19-23).

Det er tydeligt, at stort set alle de løsladte mere eller mindre har haft besvær med at finde officielt arbejde efter løsladelse på grund af deres urene straffeattest. Det kan diskuteres, om de støttende relationer, som der blev redegjort for i forrige afsnit, kan være med til at opveje den barriere, som en plettet straffeattest kan være på vejen mod beskæftigelse. Nogle af de løsladte lægger dog større vægt på straffeattesten, fremfor de støttende relationer. Xander fortæller om sin oplevelse således:

”Men så er det svært at blive accepteret, fordi du har en straf. Hvis du har en fortid, for eksempel hvis du har for grov vold eller tyveri eller alt muligt andet. Hæleri og sådan noget ikke. Folk de bliver hurtigt mistænksomme, du ved. (...) Selvom der var folk, jeg kendte fra arbejdsmiljøet, hvor de kunne få mig ind. Selvom jeg kendte, ikke øverste chef, men chefen fra lageret. Så dengang jeg fortalte ham, at jeg var straffet, sådan og sådan, jeg var lige kommet ud fra fængslet for tre

måneder siden og sådan noget. Så sagde han, altså han ville gerne have mig, du ved, men jeg tror ikke chefen vil godkende dig på papirerne. ” (Bilag 1 s.4, l.17-19 & s.6, l.6-9).

Ovenstående citat viser, at straffeattesten også har været en belastning for Xander i forhold til det at få et officielt arbejde. Empirien viser således, at de løsladtes muligheder for at få et officielt arbejde kan forbedres, hvis de har et ressourcestærkt netværk, da dette ofte er en forudsætning for, at de overhovedet bliver taget i betragtning på arbejdsmarkedet. Trods dette netværk kan straffeattesten dog stadig være en yderligere forhindring, som de løsladte skal overvinde. Nogle af de løsladte giver dog også udtryk for, at de støttende relationer har vejet tungere end straffeattesten, når det kommer til at finde et job. Dette kommer eksempelvis til udtryk, da Donald fortæller:

”Jeg må så også ærligt sige, at jeg var lidt heldig, fordi der hvor jeg arbejdede før, inden jeg kom ind og sidde, de kunne rigtig godt lide mig. Og det er ikke et sted, hvor man sådan går meget op i en ren straffeattest og sådan noget. Fordi du kan ikke stjæle noget der. Du kan ikke lave noget, som der ville være kriminelt. (Bilag 1 s.30, l.7-10).

Det belyses her, at relationen til arbejdsgiveren har haft betydning for Donalds ansættelse, hvilket viser at straffeattesten har haft mindre betydning. Men Donald har flere gange forinden oplevet, at han ikke kunne få eller beholde et arbejde på grund af straffeattesten. Det at Donald giver udtryk for, at han har været heldig, viser således at han har personlig erfaring med det at blive afvist på grund af straffeattesten, hvilket han også nævner. At Donald fortæller, at en af årsagerne til at han blev ansat blandt andet var, at det er svært at begå noget ulovligt på den givne arbejdsplads, viser også at de officielle jobmuligheder, kan være begrænsede for personer med en plettet straffeattest. Det kan her nævnes, at Holzer (1996) har belyst, at manglende uddannelse og arbejdserfaring kan være med til at begrænse mulighederne for beskæftigelse (Holzer 1996:127-129).

Med udgangspunkt i Goffmans stigmaperspektiv, kan der her argumenteres for, at straffeattesten kan være med til at stigmatisere de løsladte, så det er vanskeligere for dem at få samt bibeholde et officielt arbejde. Selvom de løsladte har været indstillede på at få et officielt arbejde, har det i sidste ende været straffeattesten, som i de fleste tilfælde har forhindret dem i at få et job. Straffeattesten kan i denne sammenhæng derfor opleves som et karaktermæssigt stigma. Dette

fordi straffeattesten fremhæver nogle karaktermæssige træk, som ikke nødvendigvis stemmer overens med de løsladtes egentlige identitet. Det at Jimmy og Stanley stadig begår berigelseskriminalitet kan skyldes at de på grund af manglende adgang til arbejdsmarkedet har distanceret sig fra det. Stigmaperspektivet kan i denne sammenhæng være med til at belyse, hvorfor det er så svært for løsladte personer at få et arbejde, selvom de er indstillede på at ændre deres livsstil. Straffeattesten er således med til at begrænse de løsladte i forhold til det at finde et arbejde, hvilket i bund og grund begrænser deres livsbetingelser. Dette er derfor også med til at besværliggøre de løsladtes inklusion i samfundet. Stanley og Melvin giver udtryk for, at straffeattesten har haft betydning, men at de også har følt, at de er blevet ekskluderet fra arbejdsmarkedet af andre årsager. Stanley fortæller i denne sammenhæng, hvorledes han har oplevet at have et fysisk stigma:

'Man kunne dårligt nok komme ind af døren på en arbejdsplads, før man blev afvist ved informationen. Jeg når dårligt nok at fortælle, hvorfor jeg er kommet. Det er på grund af ansigtstatoveringen. Jeg har ikke engang givet navn endnu. Så det har været svært.' (Bilag 1 s.69, l.6-8).

Eftersom Stanley har en ansigtstatovering og er blevet ekskluderet fra arbejdsmarkedet, kan der argumenteres for, at han udover straffeattesten, også har et kropsligt stigma at kæmpe med. Ansigtstatoveringen karakteriseres her som et fysisk stigma, da der kan argumenteres for, at mange arbejdsgivere forbinder ansigtstatoveringer med nogle negative fordomme. Der er her tale om fordomme, som fremhæver særlige, men ikke nødvendigvis sande træk i personligheden. Selvom de løsladte har forladt det kriminelle miljø, kan ansigtstatoveringer således være med til at udstråle noget andet, hvilket kan medføre, at nogle arbejdsgivere afholder sig fra at ansætte dem. Mange af de andre løsladte fortæller, at de først har mistet jobbet, når der blev kigget på straffeattesten, hvilket viser at de ikke har haft et fysisk stigma, ligesom Stanley har haft. Selvom de fleste af de løsladte er af anden etnisk herkomst, var dette kun et emne, som blev taget op under interviewene, hvis de selv kom ind på det. I denne sammenhæng var der kun en af de løsladte, som nævner at deres etnicitet har haft indflydelse på deres jobsituation. Det skal her nævnes, at tidligere studier har belyst, at forskellige demografiske faktorer, såsom etnicitet kan bidrage til, at nogle personer oplever diskrimination på arbejdsmarkedet (se eksempelvis Raphael

2011). Da Melvin bliver spurgt ind til, om han har oplevet problematikker med hensyn til jobsøgning, fortæller han:

”Det har jeg prøvet mange steder. Og det har været rigtig svært at få et arbejde på grund af min straffeattest, og jeg er indvandrer. Så det gør et eller andet sted mere, at det er sværere for mig at få et arbejde, når det er. (...) Altså når jeg har lavet et telefonopkald, og de har snakket med mig, så har jeg jo lydt meget dansk-agtig. Og når jeg så kom ud, så har jeg godt kunne se på dem, og så har de bare sagt, at de vender tilbage, og så er stillingen gået til nogle andre mennesker. På den måde har jeg godt kunne se, at det har været straffeattesten og/eller min hudfarve, der har gjort det.” (Bilag 1 s.57, l.11-12 & 15-18).

Da Melvin bliver spurgt ind til, om det var på samme måde, før han fik sin fængselsdom, fortæller han, at han et eller andet sted havde de samme problemer før, men at straffeattesten ikke har gjort det bedre. Der kan her igen trækkes på stigmaperspektivet, eftersom Melvin føler, at han er blevet ekskluderet fra arbejdsmarkedet på grund af hans straffeattest og hudfarve. Der kan argumenteres for, at løsladte med en anden etnisk herkomst end dansk i nogle tilfælde kan føle at de bliver dobbelt-stigmatiseret. De kan således opleve at have et karaktermæssigt såvel som et tribalt stigma. Det tribale stigma er som sagt baseret på forhold såsom race, religion og nationalitet. I empirien var det tydeligt at aflæse, at straffeattesten var et emne, der gik igen ved alle de løsladte, undtagen Jessie, som blev frikendt. Det kan derfor også konstateres, at straffeattesten er en af de største barrierer som løsladte kan møde, når de skal forsøge at forbedre deres forsørgelsesgrundlag via et officielt arbejde. Der kan her også argumenteres for, at de løsladte i denne undersøgelse er blevet pålagt en uformel straf, idet straffeattesten har begrænset deres beskæftigelsesmuligheder.

Uddannelse

Nogle af de løsladte fortæller under interviewene, at de har forsøgt at tage en uddannelse. Da der tidligere er blevet argumenteret for at uddannelse kan forbedre muligheden for at personer kommer i arbejde og dermed afholde dem fra at begå kriminalitet (Jørgensen et al. 2012:20), ses uddannelse her som en vej til det officielle arbejdsmarked. Empirien viste, at de løsladte ikke følte, at de var begrænsede i forhold til det at tage en uddannelse, men at det mere var det at få et job bagefter, som kunne være en forhindring. Melvin, som er i gang med en uddannelse fortæller:

”Og så tog jeg den løsning at tage en grunduddannelse inden for mekaniker, som jeg ikke gjorde færdig, fordi der havde jeg allerede beskidt straffeattest dengang. Så den forsatte jo bare, og så er det også svært at få en læreplads. Så det holdte jeg hurtigt med, og så begyndte jeg bare at finde små arbejdspladser, men ikke noget med fuldtid. Så det var lige stramt nok, men lige til at kunne klare sig. (...) Nu er jeg jo begyndt på uddannelsen som tømrer. Jeg har set hvor svært det er at få en elevplads og det. Og hvis jeg går ud og laver noget kriminalitet, så skyder jeg det bare længere og længere ud. Så udsætter jeg det bare længere og længere.” (Bilag 1 s.55, l.17-21 & s.65, l.9-11).

Ovenstående citat viser, at Melvin har valgt en uddannelse, hvor en efterfølgende elevplads er påkrævet, for at han kan komme ind på arbejdsmarkedet. Denne tendens går igen ved alle de løsladte, som har forsøgt at tage en uddannelse. Dette er interessant, eftersom eksklusionskriterier såsom straffeattest og/eller dårlig uddannelseshistorie, som gør sig gældende på arbejdsmarkedet, træder i kraft på et tidligt tidspunkt under uddannelsen. De løsladte er således også udfordrede i uddannelsessystemet fordi, de tiltrækkes af uddannelser, som undervejs kræver et samarbejde med arbejdsmarkedet. Det skal her nævnes, at Olesen (2013:163-164) har belyst, at mange af de uddannelser, som indsatte påbegynder under deres afsoning, ofte giver mulighed for sort beskæftigelse. Empirien viser ligeledes, at de løsladte er påbegyndt erhvervsfaglige uddannelser, såsom mekaniker-, tømrer- og mureruddannelsen. Dette er erhvervsuddannelser, som alle giver mulighed for udførelse af sort arbejde. Selvom Melvin opfatter det som vanskeligt at finde et fagrelevant job efter endt uddannelse, kan der stadig argumenteres for, at han ser uddannelse som en måde, hvorpå han kan forbedre sin fremtidige arbejdssituation. Dette kom ligeledes til udtryk hos Noah, som også fortæller, at det kan være svært at finde arbejde, men at uddannelse kan være en måde at bruge tiden fornuftigt på, imens man venter på, at straffeattesten bliver ren. Han fortæller:

”Nej for det er jo ikke begrænset i de muligheder med at tage uddannelse, det er mere jobbet bagefter. Altså det er også... hvis du søger ufaglært arbejde, så er det selvfølgelig sværere at få job, men hvis du går hen og tager en uddannelse, så er det måske noget andet. For så er den tid måske gået med din strafperiode. For den er ren derefter.” (Bilag 1 s.45, l.13-16).

Uddannelse kan her ses som et middel til at nå målet, karakteriseret af en form for dobbelt gevinst, da de løsladte bruger tiden fornuftigt ved at kvalificere sig, samtidigt med at de strategisk

lader tiden gå, hvilket forbedre deres ansættelsesmuligheder i forhold til straffeattesten. De løsladtes Involvering i konventionelle aktiviteter, her uddannelse, er således med til at udøve social kontrol. Der kan argumenteres for, at uddannelse i sig selv kan være med til at forbedre de løsladtes muligheder for at få et officielt arbejde. Straffeattesten kan dog stadigvæk være med til at besværliggøre de løsladtes ansættelse efter endt uddannelse. Uddannelse kan desuden være med til at forbedre de løsladtes muligheder for sort beskæftigelse.

Opsamling

Denne del af analysen har været med til at belyse, hvordan støttende relationer kan være med til at forbedre løsladtes muligheder på arbejdsmarkedet. Omvendt, er det også blevet belyst, hvorledes manglende støttende relationer kan være en barriere mod det officielle arbejdsmarked. De løsladtes muligheder for at få et officielt arbejde er blevet belyst at kunne have indflydelse på de løsladtes livsbetingelser i kraft af, at arbejdet er en forudsætning for en officiel indkomst. Hvis de løsladte ikke kan finde et arbejde, kan de således motiveres til at begå kriminalitet for at øge deres indkomstniveau. Det er også blevet belyst, at straffeattesten kan være med til at begrænse de løsladtes muligheder for at finde job. Manglen på muligheder og konsekvenserne heraf er blevet nævnt af flere af de løsladte under interviewene. Da Stanley fortæller om sine erfaringer, giver han samtidig et indblik i nogle af de processer og dynamikker, som kan være med til at begrænse løsladtes muligheder:

'Hvad gør du så, når du ingen steder har at bo, og du ikke engang kan bo på herberg? Så vil samfundet have, at man finder sig et arbejde. Men hvordan skal du få udbetalt din løn, når du ikke har en adresse? Du skal have en adresse, før du kan få udbetalt løn. Og kun registrerede borgere kan betale skat, og uden adresse er du ikke registreret. Der er ingen, der ved det, og jeg ved det heller ikke. Så det er bare en ond cirkel, der bliver ved og ved, så man bliver ved med at ende i en blindgyde. For at have et hjem, skal du have et indskud. For det skal du have et arbejde, og for at have et arbejde skal du have en adresse. Så det er bare om og om igen en gang til.' (Bilag 1 s.71, l.18-24).

Citatet giver her et indblik i nogle af de udfordringer, løsladte kan stå over for efter løsladelse. Manglen på en bolig kan være en yderligere udfordring, da udbetaling af løn forudsætter, at man har en adresse. Vi ser her også, hvordan manglen på et officielt arbejde kan være med til at

besværliggøre de løsladtes boligsituation. Det belyses således, at de indkomstmæssige forhold også kan have indflydelse på de løsladtes livsbetingelser i kraft af deres bolig-mæssige situation. Der kan her identificeres en form for dobbeltvirkende spiraleffekt, da det for nogle løsladte kan opleves som svært at ændre deres adfærd, når de ikke føler, at de har muligheden for det. Det belyses derfor også, hvordan officielt arbejde for nogle løsladte kan opleves som noget, der er uden for deres rækkevidde. Overordnet er dette afsnit med til at redegøre for, hvordan prosoziale relationer kan være med til at bidrage til kriminalprævention blandt løsladte. Straffeattesten opleves derimod som en uformel straf og en barriere, som i nogen grad hindrer beskæftigelse, hvilket også virker kriminalpræventivt. At de løsladte kommer i beskæftigelse afhænger af, om de hurtigt bliver integrerede på det officielle arbejdsmarked i tiden efter løsladelse. Tiden efter løsladelse er tidligere blevet belyst at være en højrisikoperiode for recidiv (Graunbøl et al. 2010:38-39 & Roxell 2009:93-94).

Forbrugsvaner og livsbetingelser

Forbrugsvaner og kriminalitet er tæt forbundet, og derfor vil denne del af analysen komme til at omhandle de løsladtes forbrugsvaner. Forbrugsvaner ses her som den måde, hvorpå de løsladte bruger deres penge, hvilket er stærkt påvirket af andre forhold. I empirien viste det sig, at de løsladtes livsbetingelser til et vist punkt kunne afspejles i deres forbrugsadfærd. Under interviewene blev det nemlig belyst, hvordan forskellige forhold såsom alder, indkomst, relationer har haft indvirkning på de løsladtes forbrugsvaner. Med udgangspunkt i disse forhold, er der under temaet forbrugsvaner derfor blevet udarbejdet tre underkategorier, henholdsvis *alderens betydning, relationer og positionering og officiel og uofficiel indkomst*.

Formålet med denne del af analysen er således at belyse, hvorledes disse forhold kan have betydning for løsladtes forbrugsvaner. Herunder vil det blive belyst, hvordan alder kan have indflydelse på løsladtes opfattelse af ejerskab og derigennem deres forbrugsvaner. Det vil også blive belyst, hvordan prosoziale relationer kan have indflydelse på den måde, som løsladte positionerer sig selv på igennem deres forbrugsadfærd. Eftersom forbrugsvaner og kriminalitet ses som at være tæt forbundet, vil denne del af analysen også være med til at belyse, hvordan officiel og uofficiel indkomst kan have indvirkning på løsladtes forbrugsvaner. De løsladtes livsbetingelser ses her i form af aldersmæssige-, relationelle- og indkomstmæssige forhold. Underafsnittene i

denne del af analysen vil således være med til at redegøre for, hvordan disse forhold kan være med til at påvirke løsladtes forbrugsvaner.

Alderens betydning

Da der inden for det kriminologiske felt generelt er en enighed og opfattelse af, at alder er en stærk determinant for kriminalitet (Hirschi & Gottfredson 1983, Farrington 1986, Piquero et al. 2003), kan der således også argumenteres for, at alder kan have betydning i forhold til løsladtes overordnede forbrugsadfærd. Opbakning til dette argument kan findes i tidligere studier.

Eksempelvis kan det nævnes at Olesen (2013) har belyst, at nogle løsladte kan udvikle forskellige handlingsstrategier i et forsøg på at kompensere for de socio-økonomiske udfordringer, som de møder i forbindelse med deres varetægtsfængsling og løsladelse. Her blev det blandt andet belyst, at økonomisk privilegerede varetægtsfængslede ofte udvikler handlingsstrategier som består i at opbygge og sikre deres økonomiske situation. Økonomisk privilegerede varetægtsfængslede fokuserer i større grad på at have økonomiske midler til at etablere et hjem efter løsladelse.

(Olesen 2013:113 & 116). Det blev også belyst, at økonomisk underprivilegerede varetægtsfængslede ofte udviklede handlingsstrategier, som består i at undvige diverse former for ejer- eller skyldnerforhold. De økonomisk underprivilegerede varetægtsfængslede var i denne undersøgelse kendetegnet ved, at de ofte havde en ung alder, set i forhold til de økonomisk privilegerede varetægtsfængslede (Olesen 2013:118). Det kan således siges, at de løsladte udvikler forskellige handlingsstrategier i forhold til det at eje noget. Alder har betydning i forhold til disse ejerskabsstrategier, fordi de yngre aldersgrupper ikke fokuserer på ejerskab på samme måde, som de ældre gør.

Da de løsladte bliver spurgt ind til deres forbrugsvaner, fortæller flere, at de har ændret sig markant i forhold til, før de fik deres fængselsdom. I empirien giver flere af de løsladte udtryk for, at de med tiden har ændret deres forbrugsvaner. To af de løsladte begrundede dette med, at de er blevet ældre, hvilket har gjort, at de er blevet mere ansvarlige og derfor er begyndt at reflektere mere over, hvad de bruger deres penge på. Der kan således argumenteres for, at de løsladte som er blevet ældre og samtidigt har forladt det kriminelle miljø, nu fokuserer på at have økonomiske midler til at etablere et hjem eller et familieliv. Dette kom eksempelvis til udtryk hos Xander, som fortæller:

"Jeg tror, jeg havde et normalt forbrug i forhold til, hvis man lever sådan et liv, som jeg havde dengang. (...) Jeg var nok der i starten af tyverne jo. Der var det jo fedt. Der brugte vi penge på tøj, sko og fester. Købte biler, hyggede mig med kæresten og alt det der. Sådan nogle ting du ved. Man shoppede bare pengene op. Altså de penge, man lavede, det sådan først når man er blevet lidt ældre man sparer på pengene. Man bliver også klogere med tiden, og man ændrer også nogle vaner." (Bilag 1 s.6, l.20-21 & 25-28).

Ovenstående citat viser, at Xander begrundet ændringerne i sine forbrugsvaner med det faktum, at han er blevet ældre. Der kan således også argumenteres for, at aldringsprocessen kan påvirke de løsladtes opfattelse af ejerskab. Aldringsprocessen kan for nogle løsladte således medføre, at de bliver mere forpligtede i forhold til deres egne fremtidsudsigter, og derfor begynder at tænke mere over, hvad de bruger deres penge på. Der kan findes opbakning til dette argument i nedenstående eksempel:

" (...) Der var jeg heller ikke så gammel, så der tænkte jeg også på nogle helt andre ting end jeg gør nu her i dag. (...) Altså jeg tror også at det har lidt at gøre med alderen, altså at man får nogle lidt andre prioriteter. Så nu vil jeg hellere spare penge op, end at gå ud og bruge dem på en bytur eksempelvis." (Bilag 1 s.40, l.22-23 & s.41, l.16-17).

Ovenstående eksempler viser også, at den forbrugsadfærd, som ofte er forbundet med det kriminelle miljø, ofte er kendetegnet af et stort forbrug. Dette viste sig at være tilfældet ved størstedelen af de løsladte, hvilket kommer til udtryk, da de alle fortæller, at de tidligere brugte mange penge på ting som fester, dyrt tøj, dyre middage, biler osv. Her stemmer resultaterne også overens med den eksisterende forskning, da der kan argumenteres for, at de løsladte her har udviklet handlingsstrategier i forhold til deres forbrugsadfærd. Ved at sænke forbruget har nogle af de løsladte nemlig været i stand til at udvikle nogle handlingsstrategier, som muliggør ejerskab. Dette i kraft af familiedannelse eller lignende. Det store forbrug kan være med til at besværliggøre ejerskab, da de løsladte ofte ikke er i stand til at spare op og/eller dække deres udgifter, hvis de ikke er villige til at ændre på deres forbrugsvaner. Overordnet kan der argumenteres for, at alder kan være med til at spille en rolle, i forhold til de forbrugsvaner, som de løsladte får igennem tiden. Dette fordi de unge opbygger deres tilværelse på en anden måde, end de ældre løsladte gør. Dog skal det påpeges, at alderens positive indflydelse på de løsladtes forbrugsvaner er stærkt

påvirket af andre forhold, såsom sociale relationer og indkomstforhold. Dette vil blive uddybet i de følgende afsnit.

Relationer og positionering

Formålet med dette afsnit er at forsøge at redegøre for, hvordan sociale relationer kan have indvirkning på løsladtes forbrugsvaner. Sociale relationer ses her at kunne have indflydelse på den måde, som løsladte positionerer sig selv gennem deres forbrugsadfærd. Det er blevet belyst i tidligere studier, at sociale relationer kan have indflydelse på løsladtes forbrugsvaner. Eksempelvis kan det nævnes, at Olesen (2013) har belyst, at prosociale relationer i form af familiære bånd kan være med til at presse løsladte til at ændre deres handlingsstrategier. Der er her tale om et kærligt økonomisk pres (Olesen 2013:291-292). Svarer (2008) har også redegjort for, hvordan parforhold og ægteskab generelt kan være med til at forbedre den økonomiske situation for kriminelle. Her blev det belyst, at parforholdet/ægteskabet kan medvirke til, at den kriminelle får nogle økonomiske fordele. Herunder kan nævnes specialiseringsgevinster, stordriftsfordele, deling af kollektive goder, risikodeling og koordinering af investeringsstrategier (Svarer 2008:140-146).

Empirien viste også, at prosociale relationer i form af bånd til familien og/eller en god støttende partner, kan have indvirkning på de løsladtes forbrug. Overordnet viste interviewene, at de løsladtes relationer spillede en stor rolle, når det handlede om forbrugsvaner. Dette var både gældende, når det drejede sig om prosociale, såvel som kriminelle relationer. Der skelnes således mellem to former for relationer. Det skal her nævnes, at alder og prosociale relationer er relaterede, da de prosociale relationer kan være med til at forpligte de løsladte under aldringsprocessen. Flere af de løsladte giver udtryk for, at deres relationer har spillet en stor rolle i forhold til den måde de har valgt at bruge deres penge på. Donald fortæller:

”Ja det blev stadigvæk ved, dengang jeg kom ud. Jamen jeg tog stadigvæk stoffer, og jeg gik stadigvæk og lavede ballade. Og brugte penge stadigvæk. Altså der var ikke noget, der havde ændret sig overhovedet. Det var først efter anden gang, jeg kom ud, der ændrede det hele sig. Altså fordi jeg stoppede med at snakke med mine venner, fordi jeg vidste, at hvis jeg snakkede med dem igen, så ville jeg komme ud i lortet igen. Så jeg holdte sådan en... man kan kalde det en pause, for ikke at være sammen med sine venner. Og det blev nogle af mine venner også sådan lidt sure over. Men det håber jeg da, de kan forstå i hvert fald. Altså jeg blev nødt til det, fordi jeg tænkte

inde i mig selv, at jeg bliver nødt til at holde mig fra det her. Og hvis jeg skal holde mig fra det, så bliver jeg nødt til at holde mig fra miljøet og omkredsen ikke. Og det hjalp også. (...) Jeg var først sammen med min kæreste tre, måske fire år efter, at jeg havde været i fængsel. Men hun har været med til at hjælpe mig med at være mere stille og rolig, kan man sige. Fordi jeg festede jo stadigvæk sådan lidt vilde fester og sådan. Men jeg lavede ikke noget. Altså jeg gik ikke rundt og solgte stoffer og alt det der. Men jeg tog da lidt coke og sådan noget der til sådan nogle private fester nogle gange. Og det har hun sådan været med til at hjælpe til ikke at gøre. ” (Bilag 1 s.31, l.10-18 & s.37, l.14-19).

I Donalds tilfælde har tilknytningen til kæresten haft indflydelse på hans forbrugsvaner i en positiv retning, da hun har været med til at afholde ham fra at bruge penge på vilde fester og euforiserende stoffer. Ovenstående citat viser således, at den prosociale relation kan have en positiv indvirkning på løsladtes kriminalitets- og forbrugsvaner. Med reference til van der Put et al. (2013), kan der her skelnes mellem en positiv og negativ forbrugsadfærd, da det er blevet belyst, at et forbrug og/eller misbrug af euforiserende stoffer, kan ses som en risikofaktor for recidiv blandt unge lovovertrædere. (van der Put et al. 2013:270-271). En positiv forbrugsadfærd er således forbundet med handlingsstrategier, som består i at opbygge og sikre de løsladtes økonomiske situation i fremtiden. Negativ forbrugsadfærd ses derimod at være forbundet med handlingsstrategier, som består i at bruge mange penge på stoffer og vilde fester og samtidigt besværliggør ejerskab. Ovenstående citat viser også, at relationen til andre personer i det kriminelle miljø, ligeledes kan have indvirkning på forbruget. Det at Donald fortæller, at det at afholde sig fra sine venner, kan være nødvendigt for at ændre forbruget, viser nemlig at relationen til andre personer i det kriminelle miljø, kan være med til at påvirke løsladtes forbrugsvaner i en negativ retning. Der kan således argumenteres for, at prosociale relationer kan have positiv indvirkning på løsladtes forbrugsvaner. Ligeledes kan der argumenteres for, at manglende tilknytning/relation til det kriminelle miljø også kan have en positiv effekt på forbrugsvanerne. Flere af de løsladte giver udtryk for, at de har oplevet, at deres relationer til personer i det kriminelle miljø har påvirket deres forbrugsvaner i en negativ retning. Noah fortæller:

” (...) Dengang hvor jeg lavede penge på kriminalitet eller på at sælge, der blev man bragt ind i et miljø, hvor man brugte flere penge end man gør til daglig. (...) For eksempel ved at købe stoffer. Og med stoffer, så ender man tit i byen. Så bruger du også flere penge der. Man glemmer også, at

man har brugt penge, så du bruger også... Mange af de indkøb du laver, de er impuls køb. ” (Bilag 1 s.46, l.12-13 & 18-20).

Noah giver her udtryk for, at de forkerte relationer kan medføre, at de løsladte bliver bragt ind i et miljø, som er kendetegnet af et højt forbrug. Tilknytning til personer i det kriminelle miljø kan således resultere i, at de løsladte får et øget forbrug. Resultaterne i dette afsnit kan relateres til Ronald L. Akers sociale læringsteori (1994), da der her kan argumenteres for, at de løsladtes forbrugsadfærd indlæres og udvikles gennem interaktionen med andre. Ligesom med kriminel adfærd kan forbrugsadfærd således ses som adfærd, der involverer de samme mekanismer, som er involveret i alle former for læring. De løsladtes normale og/eller afvigende forbrugsadfærd afhænger derfor af hvem de omgås. Der kan her argumenteres for, at de løsladte orienterer sig og positionerer sig selv i forhold til deres forbrugsvaner, ved hjælp af differentiell forstærkning og imitation. Differentiell forstærkning kommer blandt andet til udtryk i form af den positive bekræftelse fra de løsladtes jævnaldrende. Dette kommer til udtryk i empirien, da Melvin fortæller:

”Jeg festede meget ja. Festede meget og tog meget mere narko. (...) Og det var sådan noget med, jamen vi er unge fyre, og vi kan lide at gå i byen. Og vi kan godt lide at flashe penge og vise at vi har det godt. I dag der er det ikke på samme måde. Når vi går i byen, så er det begrænset. Det er ikke noget med, at vi køber flere flasker ad gangen. ” (Bilag 1 s.58, l.24 & s.60, l.5-7).

Ovenstående Citat belyser, hvordan relationen til andre kan medføre, at der opstår en form for gruppeidentificering, som kan resultere i, at de løsladte forsøger at fremstå på en bestemt måde. Imitation kommer til udtryk i empirien, da der kan argumenteres for, at de løsladte observerer forbrugsvanerne i deres omgangskreds for derefter at imitere dem. Gode prosociale relationer kan således have en positiv indvirkning på forbrugsvanerne, da der ofte opstår nye livsvaner under dannelsen af et nyt parforhold. I nogle tilfælde kan den nye kærestes forbrugsvaner smitte af på de løsladtes adfærd. Dette kom eksempelvis til udtryk i det ovenstående eksempel med Donald, som også fortæller, at han begyndte at spare op sammen med kæresten, og at de i dag har en fælles økonomi (Bilag 1 s.32, l.4-7). Ud fra empirien belyses det også, hvordan kriminelle relationer kan have den modsatte effekt. Prosociale og kriminelle relationer kan således have betydning for den måde, som løsladte forsøger at positionere sig selv på gennem deres forbrugsadfærd. De

løsladte forsøger nemlig at positionere sig selv, så de udstråler en bestemt attitude over for andre. Prosociale relationer kan således medføre, at de løsladte udvikler nye handlingsstrategier, som ofte kendetegnes af en positiv forbrugsadfærd. De løsladte, som er i et parforhold og/eller er blevet forældre fortæller alle, at de har forladt den kriminelle livsstil og har samtidigt ændret deres forbrugsvaner. Der kan således argumenteres for, at de prosociale relationer kan have en positiv indvirkning på den måde, som de løsladte positionerer sig selv gennem deres forbrug. Dette kan, som tidligere belyst, blandt andet være på grund af ansvar overfor en følelsesmæssig relation. Kriminelle relationer kan modsat medføre at de løsladte udvikler handlingsstrategier, som er kendetegnet af en negativ forbrugsadfærd. Under interviewene fortæller flere af de løsladte, hvordan de har forsøgt at fremstille dem selv på en bestemt måde gennem deres forbrugsadfærd. Det skal dog nævnes, at dette kommer til udtryk på forskellig vis. Xander fortæller om sine forbrugsvaner, efter at han blev løsladt:

”Der købte jeg nyt tøj. Det gør man altid. Så skal man have nyt tøj og se normal ud, eller frisk ud. Og ellers ikke sådan det vilde. Lige tage i byen og feste lidt med drengene. (...) Fordi man vil gerne leve ligesom alle andre. Altså have nyt tøj og fedt tv og alt det der. (...) man gider jo ikke fremstilles som en eller anden bums du ved.” (Bilag 1 s.7, l.3-4 & s.9, l.4-6).

Citatet viser, at ønsket om at være ligesom alle andre (ikke-kriminelle), kan have indflydelse på de løsladtes forbrugsvaner, da de forsøger at fremstå, som om de har styr på tingene ved at bruge penge på ting, som udstråler ’succes’. Med reference til Messerschmidt (1993) kan der her argumenteres for, at de løsladte forsøger at udtrykke maskulinitet gennem deres forbrugsadfærd. Der kan argumenteres for dette, da Xander giver udtryk for, at han har tænkt over, hvordan andre ser og dømmes ham. Heri ligger en forestilling om, at Xander bliver evalueret af sine jævnaldrende på baggrund af hans forbrugsvaner. Alder og relationer belyses her at kunne have indflydelse på den måde, som de løsladte positionerer sig selv på. Dette fordi de løsladte med alderen har fået nogle nye relationer, hvilket har medført, at de ikke bruger penge på de samme ting som tidligere. Alderen belyses således at kunne have en positiv indvirkning på forbrugsvarerne i kraft af de prosociale relationer. Her handler det selvfølgelig også om, hvad de løsladte forbinder med stil og livsførelse i bestemte aldersgrupper. Der er således tale om synlighed, da det at have mange penge betyder og vises forskelligt i forskellige aldersgrupper. Dertil kan det siges, at de løsladte også har fået mere ansvar. Der kan argumenteres for, at de kriminelle relationer kan medvirke til,

at de løsladte forsøger at fremstå som hårde og/eller seje, når de står i bestemte situationer, hvilket også kan afspejles i deres forbrugsvaner. Dette kommer blandt andet til udtryk, da Donald fortæller:

”Jamen man brugte dem på fester og på at købe noget kokain eller sådan et eller andet. Eller bare en masse tøj, og alt det der. Altså man brugte virkelig mange penge på det tidspunkt. Og man tænkte slet ikke over, at man brugte så mange penge. Eller tænkte på at spare pengene op eller noget, det var lige meget. Det var ligegyldigt. (...) Jamen, der var det jo stadigvæk sådan jo, fordi jeg synes, at det var sejt at jeg havde været i fængsel og sådan noget.” (Bilag 1 s.31, l.2-5 & 7-8).

Med udgangspunkt i ovenstående citat, kan der her kort refereres til Anderson (1994), som med sin *Code of the Street*-teori argumenterede for, at unge som opholder sig på gaden og ikke har nogle fremtidsudsigter, derfor heller ikke føler, at de har noget at tabe. Mange føler ikke blot, at de ikke har noget at tabe, men endda at de har noget at vinde ved at havne i fængsel.

Fængselsopholdet kan for nogle virke som en hærdende oplevelse, som rent faktisk kan forbedre ens omdømme blandt de jævnaldrende på gaden (Anderson 1994:164). Ovenstående eksempel giver således et indblik i, hvordan de kriminelle relationer kan have indvirkning på de løsladtes forbrugsadfærd. Overordnet kan det siges, at de løsladte, i forsøget på at fremstå maskuline, positionerer sig selv på forskellige måder. Måden hvorpå de gør dette, har dog vist sig at kunne afhænge af de løsladtes alder og deres relationer. Det ses nemlig, at det at være ung, samt det at have kriminelle relationer, ofte hænger sammen med det at have et stort, ukontrolleret og synligt forbrug. Omvendt ses det også, at det at være ældre, samt det at have prosociale relationer, ofte hænger sammen med et moderat forbrug. Her er behovet for at have et synligt forbrug ofte mindre vigtigt. De løsladtes forbrugsadfærd påvirkes dog også af de løsladtes indkomstmæssige forhold, altså måden hvorpå de løsladte tjener deres penge. Dette vil blive belyst yderligere i det følgende afsnit.

Officiel og uofficiel indkomst

Da de løsladte bliver spurgt ind til deres forbrugsvaner, giver de alle udtryk for, at deres forbrugsadfærd har været påvirket af deres indkomstmæssige forhold. Der skelnes her mellem to former for indkomst, henholdsvis officiel og uofficiel. Officiel indkomst er de penge de løsladte tjener via officielt arbejde, og/eller modtager i ydelser fra det offentlige. Uofficiel indkomst er

derimod de penge, som de løsladte tjener via sort arbejde og/eller kriminalitet. Formålet med dette afsnit er at forsøge at belyse, hvorledes de indkomstmæssige forhold kan have indflydelse på løsladtes forbrugsvaner. Overordnet vil det blive forsøgt at belyse, om der er en forskel på den måde de løsladte positionerer sig selv gennem forbrugsadfærden, når der skelnes mellem officiel og uofficiel indkomst. Spørgsmålet er således, om der er en forskel på den måde, som de løsladte bruger deres penge på, når der skelnes mellem om pengene tjenes lovligt eller 'laves' på ulovlig vis. Det er her nævneværdigt, at alle de løsladte gav udtryk for at deres fængselsdom har haft indflydelse på deres forbrug, da de efter løsladelse har haft færre penge. Dette belyses eksempelvis, da Dylan fortæller om sine forbrugsvaner efter løsladelse:

"Jeg bruger ikke penge som sådan, som jeg gjorde førhen. Det gør jeg ikke. Jeg bruger ikke penge på sjov og ballade ligesom dengang. (...) Hvis man vil, så kan der godt komme plads til det jo. Men du tænker mere over det, når du har været vant til at leve for 4000 kr. om måneden derinde. Så skal du også tænke klogt over, hvad du bruger dine penge på. (Bilag 1, s.74, l.14-15 & l.17-19).

Ovenstående citat viser således, at fængselsdommen i sig selv kan medføre, at løsladte kan opleve ændringer i forhold til deres forbrugsadfærd og forbrugsvaner. Flere af de løsladte fortæller, hvordan det at skulle vænne sig til en normal tilværelse uden kriminalitet har medført en nedgang i indkomstniveau, hvilket har besværliggjort et stort forbrug. Kontanthjælp er ofte ikke nok til at kunne dække de løsladtes tidligere forbrugsvaner, hvilket kan medføre at de løsladte enten vælger at få et officielt arbejde, eller at begå fornyet kriminalitet for at tjene/lave flere penge. Xander belyser dette, da han fortæller:

"Jeg ved ikke, hvor meget kontanthjælpen, den er på nu. Det er længe siden, men lad os sige, at hvis kontanthjælpen den er på 6000 kr., og hvis personen har en husleje på 3500 kr., så kan du godt se, at så er der 2500 til mad, kost og logi og alt det der. Det rækker jo ikke. En normal person bruger 1500-2000 om måneden ikke. Så lad os tage den derfra. Så er der 500 tilbage, og det skal personen så bruge til at hygge sig med. (...) Fordi personen ikke kan få arbejde, og der er ikke rigtigt noget hjælp fra systemet. Så hvad er det, det hedder... så er der ikke andre muligheder, enten så går de ud og sælger stoffer eller måske sælger nogle hælervarer. Eller du laver knæk, eller hvad end folk nu gør ikke. " (Bilag 1 s.9, l.7-14).

Ovenstående citat viser, at det for nogle løsladte kan være besværligt at have et normalt forbrug, hvis de er på kontanthjælp. Derudover viser citatet også, at det for nogle løsladte kan virke hensigtsmæssigt at forsøge at lave penge på kriminalitet i et forsøg på at kompensere for den lave indkomst. I empirien belyses det også, at officielt arbejde er forbundet med en bestemt form for forbrugsadfærd. Der bliver i denne sammenhæng givet udtryk for, at officielt arbejde ofte er forbundet med et begrænset og/eller et moderat forbrug. Dette kommer til udtryk, da Melvin fortæller:

"I dag er det meget 'lay low', altså det er meget stille. Det er ikke det vilde. Altså jeg har nogle faste udgifter, jeg skal betale, så jeg knokler for det. Og jeg har et deltidsjob ved siden af mit arbejde for at kunne få det til at køre rundt. (...) Det er sådan noget som min husleje og børnebidrag, og så har jeg min telefon. Og så har jeg et lån, som jeg betaler af på også. (Bilag 1 s.59, l.5-7 & 9-10).

Ovenstående eksempel viser ikke blot, at den officielle indkomst kan forbindes med et moderat forbrug, men det viser også at Melvin har ændret sine forbrugsvaner i forhold til dengang hvor han havde en uofficiel indkomst. Dette kommer til udtryk, da Melvin fortæller, at han førhen godt kunne lide at vise, at han havde mange penge og derfor brugte mange penge på vilde fester, alkohol og stoffer. (Bilag 1 s.60, l.5-7). Der kan således også argumenteres for, at en officiel indkomst kan have indflydelse på løsladtes forbrugsvaner. Dette bekræftes, da alle de løsladte som har et officielt arbejde, fortæller at de ikke fester og bruger penge på samme måde, som de gjorde førhen. Dette skyldes flere ting, blandt andet kan det nævnes, at de løsladte ikke kan feste på samme måde som de har gjort tidligere, hvis de skal tidligt op for at passe deres arbejde. Dertil skal det nævnes, at de penge som de løsladte tjener officielt kan investeres på en helt anden måde, end dem som de laver uofficielt. Uofficielle penge er nemlig ofte kontanter, som de løsladte ikke har oversigt over. Flere af de løsladte giver ligesom Melvin udtryk for, at uofficiel indkomst er forbundet med et stort forbrug, som ofte bruges på fester og lignende. Under interviewene nævnes det flere gange, at de 'hurtige' og 'nemme' penge, som kan være et resultat af kriminalitet kan være med til at få forbruget til at stige drastisk. Jo flere penge de løsladte har, des større er deres forbrug. Der gives et indblik i denne form for forbrugsadfærd, da Noah fortæller:

”Det jo fordi man ikke tænkte på pengene. Det var ligesom om, man bare brugte dem. Men man røg jo også, tog stoffer og sådan noget. (...) Altså efter man kom ud, havde man jo stadigvæk den der tanke med, at man gerne vil lave penge. På den ulovlige måde jo, fordi at det var hurtige penge. Hurtige og nemme.” (Bilag 1 s.41, l.2-3 & s.42, l.1-2).

Det belyses her, hvordan de 'hurtige' og 'nemme' penge hænger sammen med et stort forbrug. Pengene bliver ofte hurtigt brugt på diverse ting som middage, fester, stoffer og i nogle tilfælde biler mm., som kræver at man har mange penge. Der kan overordnet argumenteres for, at officiel indkomst i nogle tilfælde kan relateres med et begrænset og/eller moderat forbrug, imens uofficiel indkomst kan relateres med et stort synligt forbrug. De ting, som de løsladte vælger at bruge deres penge på, viser sig dog at være forskellige. Der er i dette afsnit blevet belyst, hvordan der kan ses en sammenhæng mellem løsladtes forbrugsvaner, og den måde som de positionerer sig selv på. Der kan argumenteres for dette, da det er blevet belyst, hvordan indkomstforhold kan have indflydelse på løsladtes forbrugsadfærd og herigennem deres livsbetingelser. Da forbrugsadfærd kan opfattes som et udtryk for positionering, kan der ligeledes argumenteres for, at indkomstforholdene i kraft af, at de påvirker forbruget, også har betydning for den måde, hvorpå de løsladte positionerer sig selv.

Opsamling

Denne del af analysen har været med til at belyse, hvordan forholdene alder, relationer og indkomst overordnet kan have indflydelse på løsladtes forbrugsvaner og livsbetingelser. Herunder er der blevet redegjort for, hvordan forholdene alder, prosociale relationer og officiel indkomst kan have en positiv indvirkning på løsladtes forbrugsvaner og forbrugsadfærd. Dertil er der også blevet belyst, hvordan de forskellige forhold kan have indvirkning på hinanden. Alder har betydning, fordi de løsladte giver udtryk for, at deres livsvaner har ændret sig, idet de er blevet ældre. Der kan siges at være en sammenhæng, fordi de løsladte giver udtryk for, at prosociale relationer og officiel indkomst ofte er noget de først har fået, efter at de er blevet ældre. Prosociale relationer har betydning i kraft af, at de kan være med til at give løsladte nogle nye livsvaner og herigennem nye forbrugsvaner. Officiel indkomst har indflydelse på forbrugsvanerne, fordi de løsladte ofte begynder at reflektere mere over, hvad de bruger deres penge på, når de tjener dem på lovlig vis. Det er også blevet belyst, hvordan alder, relationer og indkomstforhold

kan have betydning for den måde, hvorpå løsladte iscenesætter og positionerer sig selv igennem deres forbrugsadfærd.

Modsat er det også blevet belyst, hvordan det at være ung, samt det at have kriminelle relationer og en uofficiel indkomst, kan have en negativ indvirkning på forbrugsvanerne og derfor også på den måde, de løsladte positionerer sig selv gennem disse vaner. Positioneringen kan i sig selv være kriminaliserende, hvis det, som de løsladte bruger penge på, er ulovligt eller kræver at de skal udføre kriminelle handlinger. Det er også kriminaliserende, hvis de løsladte går ud og begår kriminalitet for at dække deres eget forbrug. Gode eksempler på dette, kommer til udtryk hos flere af de løsladte. Eksempelvis fortæller Jimmy og Xander, hvordan de henholdsvis har solgt hash og kokain for at dække deres forbrug. (Bilag 1 s.49, l.21 & s. 16, l.18-25). Der kan således argumenteres for, at den måde løsladte positionerer sig selv på kan have betydning for forbruget og omvendt. Forbruget kan nemlig også have indflydelse på den måde, løsladte positionerer sig selv på. Det skal til sidst påpeges, at det i dette afsnit er blevet belyst, at der er en dynamisk sammenhæng mellem indkomstforhold og forbrugsvaner, eftersom indkomstforholdene kan påvirke forbrugsadfærden og omvendt. Dette blandt andet fordi et relativt stort forbrug kræver en relativ høj indkomst. Omvendt giver en høj indkomst også et bedre grundlag for at have et højere forbrug.

Gældens indflydelse på den kriminalitetsfrie tilværelse

Det er tidligere blevet belyst, at der er en dynamisk sammenhæng mellem gældsproblemer og kriminalitet. Herunder er det blevet belyst, hvordan ubetalt gæld kan være med til yderligere at belaste løsladte, som i forvejen lever under belastede forhold. Dette fordi gælden er med til at svække de løsladtes evne til at løsrive sig fra det kriminelle miljø (Olesen 2013:366-367, Aaltonen 2016:326-328, Olesen 2016:699-700). På grund af den begrænsede forskning på området er det dog også begrænset, hvor meget vi egentlig ved om dette dynamiske forhold, og hvordan det fungerer. Formålet med denne del af analysen er derfor at forsøge at redegøre for, hvordan gældsproblemer kan have indvirkning på løsladtes kriminalitetsfrie tilværelse. Herigennem er det således også muligt at få et indblik i nogle af de mekanismer, som ligger til grund for den dynamiske sammenhæng mellem løsladtes gældsproblemer og kriminalitet. Denne del af analysen er relevant, fordi den bidrager til, at vi får mere viden omkring løsladtes gældsforhold, og hvordan

disse kan have indvirkning på deres kriminalitetsfrie tilværelse og overordnede livsbetingelser. Det er tidligere blevet belyst, at gældsbyrden ofte kan opleves som mere belastende for de løsladte, som rent faktisk ønsker at forlade den kriminelle løbebane og samtidig betale deres gæld (Se Olesen 2016:697-698). Derfor vil der i denne del af analysen også blive redegjort for, hvordan gælden kan påvirke de løsladte, som ikke længere er en del af det kriminelle miljø. Eftersom denne del af analysen omhandler gældens indflydelse på den kriminalitetsfrie tilværelse, er den også med til at give et indblik i, hvorledes gælden kan have betydning i forhold til de løsladtes overordnede livsbetingelser. Derefter vil det blive belyst, hvordan forskellige gældstyper kan have indflydelse på den kriminalitetsfrie tilværelse. Dette vil blive gjort ved at skelne mellem hvilke typer, gæld de løsladte forbinder med den kriminalitetsfrie- og/eller kriminelle tilværelse. Dette vil blandt andet være med til at redegøre for, hvorfor nogle gældstyper tillægges større betydning/har større konsekvenser end andre. Dvs. hvorfor det for nogle løsladte er mere vigtigt at betale en form for gæld fremfor en anden. Således vil de følgende afsnit komme til at omhandle underkategorierne *gældens betydning og gældstyper*.

Gældens betydning

Det er tidligere blevet belyst, at løsladte ofte ikke anerkender offentlig gæld, eksempelvis i form af sagsomkostninger, som en reel gæld. Privat gæld tillægges ofte en større betydning af de løsladte, fordi gæld til staten ikke forhindrer oprettelse af yderligere lån og/eller investeringer, ligesom gælden til forskellige kreditorer kan gøre. Dette fordi den private gæld, hvis ubetalt, kan medføre at de løsladte blive registreret i RKI, hvilket begrænser deres muligheder. I denne sammenhæng er gadegæld/gæld til gaden blevet belyst at kunne medvirke til, at løsladte fastholdes i en kriminel tilværelse (Olesen 2013:241-243). De samme tendenser kunne mere eller mindre identificeres i empirien. Dette vil blive belyst i dette og det efterfølgende afsnit.

Da de løsladte i denne undersøgelse bliver spurgt ind til deres gældsforhold efter løsladelse, fortæller størstedelen af dem, (alle, undtagen Jessie, som blev frikendt) at de er blevet pålagt gæld i form af sagsomkostninger i forbindelse med deres retssag. Gældens størrelse kan variere meget fra person til person, hvilket kommer til udtryk, idet nogle af de løsladte fortæller, at de har haft en gæld på 40.000 kr., imens andre fortæller, at de har haft en gæld på 350.000 kr. Størstedelen af de løsladte har dog ikke haft gæld på over 100.000 kr. Under interviewene giver de fleste af de løsladte udtryk for, at de ikke rigtig har kunnet mærke, at de har/har haft gælden, fordi pengene

bliver trukket automatisk af SKAT. På trods af dette, giver flere af de samme løsladte dog også udtryk for, at gælden har medført, at de har haft færre penge til dem selv, imens de har afdraget på gælden. Der kan således argumenteres for, at gælden kan have indflydelse på livsbetingelserne, idet den kan have betydning for de løsladtes indkomstmæssige forhold og forbrugsvaner. Dette kommer eksempelvis til udtryk da Stanley fortæller:

'Til at starte med, der var gælden en belastning. Det er fordi man har set på gæld som alle andre. Altså man har gæld, og derfor ingen penge, og så er man fattig. Det er det, man kender til ikke. Men det er bare en sindstilstand, fordi i realiteten der handler det bare om at have mad og et godt hjem. (...) I virkeligheden betyder det bare at jeg ikke kan have et større og dyrere hjem, og en større og dyrere bil.' (Bilag 1 s.70, l.21-23 & 27-28).

Ovenstående citat viser, at gælden kan have indflydelse på løsladtes livsbetingelser, idet den påvirker deres forbrugsadfærd. Som tidligere belyst kan de løsladtes forbrugsvaner have indflydelse på den måde, som de positionerer sig selv. Derfor kan der her argumenteres for, at gælden også har indflydelse på denne positionering, idet den har indflydelse på forbruget. I empirien belyses det også, at de løsladte som ikke længere har gæld, eller som har en relativ beskedne gæld, ikke oplever at være belastet af den på samme måde, som de løsladte, der har en relativ stor gæld til sagsomkostninger. Donald, som tidligere har haft en gæld på ca. 50.000 kr. i sagsomkostninger, fortæller således:

"Ja men gælden gjorde ikke så meget, fordi der boede jeg stadigvæk derhjemme. Men jeg kunne da godt mærke det. Også fordi jeg på det tidspunkt bare ville hurtigt af med de penge. (...) Jeg vidste godt, at jeg kunne betale dem stille og roligt og sådan noget. Men jeg ville egentlig gerne betale dem. Fordi jeg vil gerne være fri, altså jeg vil gerne være clean. Og så have gæld til sagsomkostninger, fordi man har lavet noget lort, det ville stadigvæk sidde inde i mig. Så jeg gjorde det at jeg tjente jo. Jeg arbejdede med fuldtidsarbejde i Skytten med ca. 16.000 om måneden eller sådan noget. Så jeg tog måske 10.000 hver måned når jeg fik løn. Så betalte jeg bare for sagsomkostningerne, og så allerede efter 3-4 måneder, så var jeg færdig med dem." (Bilag 1 s.34, l.1-8).

Ovenstående citat belyser, at gældens størrelse kan have betydning for de løsladtes muligheder for at betale den af. En lav gæld kan således have en positiv indvirkning på de løsladtes

fremtidsudsigter, da det virker overskueligt at komme af med gælden. Dette kommer til udtryk, idet Donald giver udtryk for, at det var muligt for ham at komme hurtigt af med gælden indenfor højrisikoperioden for recidiv. Det belyses således, at en relativ lav gæld kan have en positiv indflydelse i forhold til det at få en kriminalitetsfri tilværelse. Det belyses dog også, at et officielt arbejde kan bidrage til, at gælden bliver hurtigere betalt. Det belyses ligeledes, at de familiære bånd kan have betydning, da det at bo hjemme ved forældrene kan bidrage til, at de løsladte får økonomisk støtte. At de løsladte har mulighed for at betale gælden, afhænger derfor ikke kun af, om gældsbyrden er lav, men også om de har en officiel indkomst og stærke familiære bånd. Dette kommer også til udtryk hos Noah, som fortæller, at han fik hjælp af sin mor til at betale gælden til det offentlige, hvilket også lød på et relativt beskedent beløb (Bilag 1 s.42, l.26). Det belyses således, at prosociale relationer og officiel indkomst igen kan have en positiv indvirkning på de løsladtes livsbetingelser og fremtidsudsigter, da de kan være med til at lette det økonomiske pres fra gælden.

De løsladte som stadig har gæld, og/eller som er blevet pålagt en relativ stor gældsbyrde, har ofte det til fælles, at de giver udtryk for, at de ikke rigtig har styr på, hvor meget der bliver afdraget på gælden, samt hvor meget de mangler at betale. Det belyses således, at det ofte kan virke uoverskueligt for løsladte med en stor gældsbyrde at forholde sig til at betale den af. De løsladtes fremtidsudsigter kendetegnes således heller ikke af et ønske om at betale gælden til det offentlige. Det at det virker uoverskueligt at komme af med gælden kan have en negativ indflydelse på løsladtes kriminalitetsfrie tilværelse, fordi nogle forsøger at hæve deres indkomstniveau uden for det officielle arbejdsmarked. Gælden til sagsomkostningerne bliver her noget der bare bliver taget for givet, da den ofte opleves som umulig at betale. Der kan her igen refereres til Olesen (2013), da det tidligere er blevet belyst, at løsladte, som ønsker at leve en kriminalitetsfri tilværelse, ofte mærker et hårdere pres fra gælden, end de løsladte som forsætter ud af den kriminelle løbebane. Der blev her redegjort for, at nogle løsladte ikke har overblik over deres gældsforhold, da der ofte er stor uvished omkring, hvordan disse forhold udredes. Gældsbyrden kan for mange derfor opleves som ubetalelig. De løsladte udvikler således handlingsstrategier *uden for loven* for at forsøge at kompensere for de negative følger, som de oplever i forbindelse med løsladelsen (Olesen 2013:133-11 & 366-369). Der kan således argumenteres for, at de løsladte ikke forpligter sig på fremtiden, hvis de ikke har nogle

fremtidsudsigter, hvori de kan se en ende på gælden. Dette medfører således, at de løsladte kan udvikle illegitime handlingsstrategier. Nedenstående citat af Jimmy, som i dag har en gæld på omkring 100.000 er godt eksempel på dette. Jimmy fortæller:

"Så klodsede jeg en skive hash og solgte den. (...) Jamen hvis du skal betale andre penge, så har du jo ikke penge til dig selv jo. (...) Man er ligeglad med sagsomkostningerne. (...) Fordi den gæld... de kommer ikke efter dig. Og når du ikke har noget at gøre godt med, så kan du ligeså godt være ligeglad med det jo. De kan bare komme og tage, hvad de vil have." (Bilag 1 s.51, l.7,12,15 & 17-18).

Med udgangspunkt i ovenstående citat, kan der således argumenteres for, at kriminalitet kan være med til at kompensere for lønindhold. Uofficiel indkomst bliver således ikke et middel til at betale gælden, men snarere et middel til at øge forbruget, når man i forvejen er tynget af gæld. Et andet godt eksempel på dette kommer til udtryk, da Stanley fortæller:

'Efter de første to gange, jeg har været inde og sidde, har jeg fået en gæld på 100.000. Men når jeg bare tager en dag af gangen, så føles det godt. Men på længere sigt tror jeg bare, at min gæld vokser sig større og større, fordi jeg ikke kan bruge pengene til at betale min gæld af til det offentlige. Ved at lave kriminalitet kan jeg ikke betale gælden. Det ville være bedre at have et arbejde, for så kunne jeg betale gælden.' (Bilag 1 s.72, l.1-5).

Det belyses her, at det opleves, at uofficiel indkomst, ikke kan bruges til at betale gælden af med. De sorte penge, som de løsladte 'laver' gennem kriminalitet, kan nemlig ikke sættes ind på en bankkonto, fordi de løsladte ikke kan redegøre for, hvor de har dem fra. Den uofficielle indkomst kan derfor ofte kun anvendes i form af et uregistreret forbrug. Der kan her refereres til afsnittet om officiel og uofficiel indkomst, da der her igen bliver redegjort for en dynamisk sammenhæng mellem indkomstforhold og forbrugsadfærd. De løsladte udvikler her handlingsstrategier i forhold til deres forbrug på baggrund af deres indkomst og gældsforhold. Overordnet kan der argumenteres for, at en relativ stor gældsbyrde kan være med til at begrænse de løsladte i forhold til det at få/have en kriminalitetsfri tilværelse. En betydelig stor gæld til dækning af sagsomkostninger kan derfor i sig selv ses som en risikofaktor for recidiv. Dette, fordi gælden kan være med til at forhindre, at de løsladte forpligter sig på fremtiden. Hvis de løsladte ikke oplever, at det er muligt at blive gældfrie i fremtiden, har de derfor heller ingen grund til at afholde sig fra

aktiviteter, som kan resultere i, at de får mere gæld. Omvendt, kan der også argumenteres for, at en relativ lav gældsbyrde, ikke begrænser de løsladte i samme omfang. En lav gældsbyrde kan i nogle tilfælde endda være med til at motivere de løsladte til hurtigt at komme af med gælden, fordi det kan virke mere overskueligt. Resultaterne kan her relateres til *Betænkningen om sagsomkostninger i straffesager* (2014), som redegjorde for, at en omfattende gældsbyrde, herunder også ikke registrerede gældsposter til andre lovovertrædere, kan være en væsentlig demotiverende faktor for resocialisering. Der blev i denne sammenhæng foreslået, at tiltag som reducerer domfældtes gæld til sagsomkostninger, kan være med til at forebygge recidivitet (Justitsministeriet 2014:73).

Gældstyper

I forrige afsnit er det blevet belyst, hvordan overordnet gæld og gæld til sagsomkostninger kan have indflydelse på løsladtes muligheder i forhold til at leve en kriminalitetsfri tilværelse. Under interviewene med de løsladte, blev der dog også nævnt andre former for gæld. Herunder kan nævnes misligholdt privat gæld i form af ubetalte regninger til kviklån og/eller kreditlån, samt gæld til gaden. Formålet med dette afsnit, er således at forsøge at belyse hvordan disse gældstyper kan have indflydelse på de løsladtes kriminalitetsfrie tilværelse og overordnede livsbetingelser. Dette vil som sagt blive gjort ved at skelne mellem, hvilke typer gæld de løsladte forbinder med den kriminalitetsfrie- og/eller kriminelle tilværelse. Der redegøres således for, om der er nogle særlige gældstyper, som de løsladte tillægger større betydning end andre i forhold til det at få og have en kriminalitetsfri tilværelse.

Her skal det påpeges at Siennick (2009) har belyst, at der er større sandsynlighed for, at lovovertrædere har gæld i form af forbrugslån samt gæld til venner og familie. Omvendt er det også blevet belyst, at der er større sandsynlighed for, at lovlidige personer har gæld i form af statslige- og/eller banklån, såsom studielån eller billån (Siennick 2009:74). Empirien viser ligeledes, at de løsladte ofte har haft gæld i form af forbrugslån, samt gæld til familie og jævnaldrende. Dette varierer selvfølgelig fra person til person. De løsladte som nævner, at de har/har haft gæld i form af banklån har også vist sig at være dem, som har forladt den kriminelle løbebane. Derfor kan der også her argumenteres for, at resultaterne mere eller mindre stemmer overens med tidligere forskning. Flere af de løsladte fortæller under interviewene, at de havde påtaget en stor gæld i form af ubetalte regninger, da de kom ud fra fængslet. Den misligholdte gæld til forskellige

kreditorer, bliver under interviewene tillagt stor betydning, fordi de løsladte ofte har haft besvær med at betale den. Dette kommer eksempelvis til udtryk, da Melvin fortæller:

”Der var jo stadigvæk nogle regninger, som stod tilbage, som skulle betales. Så der skulle man lige ud og kæmpe for at kunne få det op igen. Og det er jo lidt svært, at bare lige kunne lave for to måneders regninger (...) Det er bare generelt, du ved, når man får en regning ind som skal betales. Så nogle gange så tænker man også bare, at de der penge, dem kan du jo lynhurtigt lave. Og det har jeg flere gange, når man har levet stramt, og det er ved at være sidst på måneden, og der ikke er flere penge at gøre med. Så har jeg også flere gange haft lyst til at tænke, jeg kan lige lave det her, og det kan lige give mig et par tusind eller et eller andet (...) Jeg synes nok ikke gælden til sagsomkostningerne var en belastning for mig, fordi jeg har fået det hele til at køre gennem SKAT. Så det er noget, de trækker for mig. Det vil sige, at når jeg får min løn udbetalt, jamen så er min gæld til det offentlige betalt for mig.” (Bilag 1 s.58, l.11-13, s.63, l.8-12 & s.64, l.2-4).

Ovenstående citat viser ikke kun, at misligholdt gæld kan være med til at belaste de løsladte. Det viser også, at denne form for privat gæld, i et vist omfang, kan være med til at motivere de løsladte til at skaffe penge via kriminalitet. Dertil kan det nævnes, at det tidligere er blevet belyst, at det at blive registreret i RKI som dårlig betaler kan være med til at begrænse løsladtes muligheder i forbindelse med at låne penge til møbler, service og lignende (Olesen 2013:243). En uofficiel indkomst kan således være med til at give de løsladte en mulighed for at få dækket disse behov på anden vis. Der kan her refereres til det sociale læringsperspektiv, da der her kan argumenteres for, at de løsladte ved hjælp af differentiell forstærkning handler ud fra, hvad de oplever som mest profitabelt. I empirien belyses det, at gælden pålagt på grund af ubetalte regninger for nogle løsladte kan være en større belastning, end gælden pålagt på grund af sagsomkostninger. Gæld pålagt på grund af ubetalte regninger kan være med til at begrænse de løsladte i at have et normalt forbrug. Hvis de løsladte havner i RKI kan noget så simpelt som det at have et mobilabonnement, nemlig være umuligt. Der kan således argumenteres for, at en stor misligholdt gældsbyrde kan være med til at besværliggøre, at de løsladte har et 'normalt' forbrug. Dvs. at de ikke er i stand til at bruge penge på ting, som normalt forbindes med den kriminalitetsfrie tilværelse. At deltage i konventionelle aktiviteter, såsom det at have et fitnessmedlemskab kan således også være umuligt, hvis de løsladte bliver registreret i RKI. Gælden pålagt på grund af sagsomkostninger kommer ikke i RKI, da pengene trækkes automatisk over

SKAT. De løsladte mærker således ikke belastningen af de to former for gæld på samme måde. Dertil kan det nævnes at Jessie, som blev frikendt og derfor ikke havde gæld til sagsomkostninger, også giver udtryk for, at den misligholdte private gæld kan være med til at gøre det vanskeligt, at have et normalt forbrug:

”Jeg havde lige pludselig 3-4 stykker, der kom i RKI jo. De forskellige ting, som jeg jo egentlig ikke kunne afmelde i sin tid, fordi jeg var varetægtsfængslet. Så jo, jeg blev da sendt i fogedretten for de ting. Ja så det har da haft konsekvenser. Både økonomisk og socialt. (...) Den forskellige gæld jeg fik, for eksempel fra Telia og 3Mobil, fordi jeg også havde købt telefon og computer, lidt af hvert. Det gjorde sådan, at jeg havde mindre penge til mig selv, efter jeg kom ud, fordi jeg skulle lige pludselig afdrage penge til dem. Også fordi jeg blev indkaldt til fogedretten af eksempelvis 3Mobil. Der sagde jeg, at jeg havde været varetægtsfængslet, så jeg kunne desværre ikke afmelde. Så blev jeg alligevel dømt til at betale pengene tilbage, fordi de havde jo ikke hørt fra mig, og jeg havde jo selv ansvar for det. (Bilag 1 s.23, l.7-9,24-28 & s.24, l.1).

Det belyses her, at det har haft betydning for Jessie, at han har været varetægtsfængslet, idet han ikke har haft muligheden for at kontakte de forskellige kreditorer, som han har skyldt penge. Overordnet kan der argumenteres for, at den misligholdte private gæld ikke blot er med til at belaste løsladte, som forsøger at komme af med deres gældsbyrde. Denne form for gæld kan nemlig også være en belastning for de løsladte, som er blevet frikendt. Flere af de løsladte fortæller, at de har haft gæld til personer i det kriminelle miljø, efter de kom ud af fængslet. Dette kommer eksempelvis til udtryk da Noah fortæller:

Jamen jeg skyldte jo for eksempel til nogle pushere. Jeg blev jo taget med nogle af hans stoffer, som jeg stadigvæk skyldte penge for. Så dem skulle jeg lige betale af stille og roligt. Men det gjorde jeg endelig til sidst. ” (Bilag 1 s.42, l.13-15).

Gælden til 'gaden' beskrives ofte at være vigtig for de løsladte at betale. Dette fordi der er en vis risiko forbundet ved det, at have udestående gæld til personer i det kriminelle miljø. Dette bliver blandt andet belyst af Jimmy som fortæller, at man kan risikere at få sine fingre klippet af, hvis man ikke betaler sin gæld til gaden. Han giver senere udtryk for, at det kan være en hård byrde at skyldte andre folk penge på denne måde, hvilket kan medføre at man sover dårligt om natten (Bilag 1 s.50, l.11 & s.6, l.13-15). Det at løsladte skylder penge til personer i det kriminelle miljø, kan

således være en direkte årsag til, at nogle løsladte vælger at begå yderligere kriminalitet for at øge deres indkomstniveau, så de kan betale gælden. Denne form for gæld synes således også, at kunne være en risikofaktor for recidiv samt en barriere mod den kriminelle tilværelse. For nogle løsladte kan det være vigtigere at betale gælden til gaden, fremfor deres misligholdte gæld til private kreditorer og/eller det offentlige. Dette betyder således ikke, at de løsladte ikke opfatter de andre former for gæld som vigtige. De prioriterer bare gælden til gaden højere. Der gives eksempelvis udtryk for dette, da Donald fortæller:

”Det narko jeg også har solgt og sådan dengang, det købte man jo bare selv. Og hvis man så lige havde fået fra nogen (...) som man kalder på klods. Men det betaler man jo så bare tilbage med det samme igen, fordi man gider ikke have bøvl med andre folk og sådan, så der var ikke noget.” (Bilag 1 s.33, l.19-22).

Opsamling

Denne del af analysen har været med til at belyse, hvordan forskellige gældsformer, herunder gæld til sagsomkostninger, privat gæld til forskellige kreditorer og gæld til gaden kan have betydning for løsladtes livsbetingelser. Dette blev blandt andet belyst ved at redegøre for, hvordan løsladtes gældsforhold kan have betydning for den måde de tjener og/eller laver deres penge på. Derudover blev der også redegjort for, hvorledes gældsforholdene kan have indflydelse på de løsladtes forbrugsadfærd. Dette fordi de løsladte har færre penge til dem selv. De indkomstmæssige forhold blev også belyst at kunne have indflydelse på gældsforholdene. Dette fordi de løsladte skal have en officiel indkomst, for at kunne betale gælden. Gælden kan også have indvirkning på de indkomstmæssige forhold, fordi SKAT trækker pengene fra i de løsladtes månedlige indtægt. Nogle løsladte kan derfor opleve en betydelig nedgang i indkomsten på grund af gælden. I ovenstående afsnit er det blevet belyst, at en relativ lav gældsbyrde kan medvirke til, at det for nogle løsladte opleves som mere overskueligt at komme af med gælden. En relativ lav gældsbyrde kan modsat en relativ høj gældsbyrde således medvirke til, at de løsladte forpligter sig i forhold til fremtiden. Den relative høje gældsbyrde er modsat blevet belyst at kunne medvirke til, at de løsladte i nogle tilfælde bevarer den kriminelle livsstil og forbliver i det kriminelle miljø, fordi det virker uoverskueligt at komme af med gælden. Det er derudover blevet belyst, at de løsladte ikke mærker gælden pålagt på grund af sagsomkostninger i samme omfang, som den private gæld og gælden til gaden, da pengene automatisk bliver trukket over SKAT. De løsladte oplever ofte, at

den private gæld til forskellige kreditorer belaster dem mere end gælden til betaling af sagsomkostningerne. Dette fordi de løsladte bliver registreret i RKI, hvis de ikke betaler deres gæld til de private kreditorer. At være registreret i RKI begrænser nemlig de løsladte i forhold til at optage yderligere lån. Det skal nævnes, at denne form for gæld også blev belyst at kunne belaste de ikke-kriminelle løsladte, som bliver frikendt. Gælden til gaden bliver ofte prioriteret fremfor de andre gældstyper, da de løsladte ofte ikke vil skabe konflikter med andre personer i det kriminelle miljø.

Konklusion

I dette afsnit vil undersøgelsens konklusion blive fremlagt. Formålet med denne undersøgelse har som sagt været at besvare problemformuleringen:

Hvilke betydninger har indkomst, forbrug og gæld på løsladtes livsbetingelser i Danmark?

I denne sammenhæng skal det nævnes, at dette afsnit vil følge den samme rækkefølge som analysen. Således vil der først blive redegjort for de indkomstmæssige forholds betydning. Derefter vil der blive redegjort for betydningen af de forbrugsmæssige forhold. Til sidst vil der blive redegjort for gældens betydning. Overordnet kan det konkluderes, at de løsladte, som deltog i denne undersøgelse, på trods af forskelligheder alligevel har haft lignende oplevelser med hensyn til økonomiske begrænsninger i forbindelse med deres løsladelse. Derudover kan det også konkluderes, at de økonomiske forhold alle har haft indflydelse på de løsladtes livsbetingelser på forskellig vis.

Det analytiske afsnit omhandlende indkomst belyste, at støttende relationer i form af familiære og arbejdsmæssige bånd, kan være med til forbedre løsladtes muligheder for at få og bibeholde et officielt arbejde. Det er også blevet belyst, hvordan manglende relationer af denne form kan opleves som en barriere mod det officielle arbejdsmarked. Muligheden for officielt arbejde er blevet belyst at kunne have indflydelse på løsladtes livsbetingelser i kraft af, at arbejdet ses som en forudsætning for en officiel indkomst. Hvis de løsladte ikke er i stand til at få et officielt arbejde, kan de således motiveres til at begå kriminalitet for at øge deres indkomst. Derudover blev det også belyst, at straffeattesten kan være en af de største barrierer, som løsladte oplever i forbindelse med at finde arbejde efter løsladelse. Dette fordi mange arbejdsgivere afholder sig fra

at ansætte personer med en kriminel baggrund. Der er i denne sammenhæng blevet argumenteret for, at de støttende relationer kan ses som en kriminalpræventiv faktor, imens straffeattesten i nogle tilfælde kan ses som en kriminaliserende faktor. Det er også blevet belyst, at manglen på en bolig kan være en yderligere udfordring for de løsladte. Dette fordi udbetalingen af løn forudsættes af, at de løsladte har en adresse. Omvendt kan manglen på officielt arbejde også have indflydelse på de løsladtes boligsituation, da nogle ikke har råd til at betale boligindskuddet til en lejlighed. De indkomstmæssige forhold, kan således også have indflydelse på de løsladtes livsbetingelser i kraft af deres boligsituation.

I det analytiske afsnit omhandlende forbrug, er det blevet belyst, hvordan forhold såsom alder, sociale relationer og indkomst kan have indflydelse på løsladtes forbrugsvaner og herigennem deres livsbetingelser. I denne sammenhæng blev der redegjort for, at de løsladtes forbrugsadfærd har ændret sig, idet de er blevet ældre. Ændringen af forbrugsadfærden er sket i kraft af, at de løsladte med alderen har fået nye relationer samt en officiel indkomst. Det er således blevet belyst, at prosociale relationer og en officiel indkomst kan have en positiv indflydelse på de løsladtes forbrugsvaner. Omvendt er det også blevet belyst, hvordan kriminelle relationer og en uofficiel indkomst kan have en negativ indflydelse på løsladtes forbrugsvaner. Der er herunder også blevet redegjort for, hvordan der kan identificeres en dynamisk sammenhæng mellem indkomst og forbrug. Der er overordnet blevet argumenteret for, at de løsladtes livsbetingelser kan afspejles i deres forbrugsvaner og forbrugsadfærd. Det er i denne sammenhæng blevet belyst, at den måde, som løsladte positionerer sig selv på, kan have indflydelse på deres forbrugsvaner. Omvendt er det dog også blevet belyst, at forbrugsvanerne kan have indflydelse på den måde, som de løsladte positionere sig selv på gennem deres forbrugsadfærd.

I det analytiske afsnit omhandlende gæld blev der redegjort for, hvordan forskellige gældstyper kan have indvirkning på løsladtes livsbetingelser. Herunder er det blandt andet blevet belyst, hvordan gæld pålagt på grund af sagsomkostninger samt privat gæld til forskellige kreditorer og/eller personer i det kriminelle miljø, kan have indflydelse på den måde, som løsladte vælger at tjene eller lave deres penge på. Det blev i dette afsnit også belyst, hvordan gælden kan have indflydelse på de indkomstmæssige forhold og forbrugsadfærden. Gælden kan påvirke de indkomstmæssige forhold, fordi nogle løsladte oplever en betydelig nedgang i indkomsten, hvilket kan medføre, at nogle vælger at lave penge på andre måder. Gælden kan påvirke

forbrugsadfærden, idet de løsladte får mindre penge til sig selv, hvilket medfører et lavere forbrug. Omvendt belyses det også, at de indkomstmæssige forhold kan have indvirkning på gælden, fordi den officielle indkomst ofte ses som en forudsætning for at kunne betale gælden. Således argumenteres der her igen for en dynamisk sammenhæng. Dertil kan det nævnes, at det her også blev belyst, at en relativ lav gældsbyrde kan medvirke til at gælden bliver betalt hurtigere. Dette fordi den relative lave gældsbyrde gør det mere overskueligt at komme af med gælden, hvilket kan give de løsladte troen på, at det kan lade sig gøre. En relativ lav gældsbyrde kan således bidrage til, at de løsladte afholder sig fra det kriminelle miljøer. Det er nemlig også blevet belyst, at en relativ høj gældsbyrde kan virke uoverskuelig, og derfor afholde nogle løsladte fra at betale den af. De løsladte kan således udvikle illegitime handlingsstrategier i et forsøg på at få et bedre indkomstgrundlag udenfor systemet. Det skal til sidst nævnes, at de løsladte i denne undersøgelse gav udtryk for, at gælden pålagt på grund af sagsomkostninger, ikke belastede dem i samme omfang, som privat gæld til private kreditorer og/eller til gaden. Dette fordi gælden til sagsomkostningerne bliver trukket automatisk over SKAT. De løsladte tillægger den private gæld til forskellige kreditorer større betydning, fordi den kan medføre at de havner i RKI, hvilket kan begrænse de løsladte på flere måder. De løsladte tillægger også den private gæld til gaden større betydning, fordi denne form for gæld kan resultere i en voldelig konflikt.

Perspektivering

Formålet med dette afsnit er at forsøge at sætte undersøgelsens resultater ind i en større samfundsrelevant kontekst. Dette vil blive gjort ved at relatere resultaterne til Justitsministeriets betænkning om sagsomkostninger i straffesager, fra 2014. Det findes her interessant at diskutere resultaterne i forhold til betænkningen, da der heri argumenteres for, at en reduktion af gælden til sagsomkostninger i straffesager, kan være med til at motivere dømte personer til at komme i arbejde, hvilket reducerer recidivrisikoen (Justitsministeriet 2014:73). Eftersom det i denne undersøgelse er blevet belyst, at en relativ lav gældsbyrde kan medvirke til at nogle løsladte motiveres til at få en kriminalitetsfri tilværelse, kan der findes opbakning til dette argument. Eftersom det er blevet belyst, at en relativ stor gældsbyrde i nogle tilfælde kan virke demotiverende kan der argumenteres for, at en reduktion af gælden til sagsomkostninger kan være med til at forbedre resocialiseringen for nogle løsladte. Der opstår her et spørgsmål om, hvordan vi som samfund ønsker at straffe kriminelle personer. Det kan således diskuteres om det

er hensigtsmæssigt, at vi som samfund straffer de kriminelle så meget, at de ikke har mulighed for at forbedre sig, efter de har afsonet deres straf i fængslet. Eftersom det også er blevet belyst at stigmaet fra straffeattesten, yderligere kan være med til begrænse de løsladte i forhold til at finde officielt arbejde, skal betydningen af jobtræningsprogrammer også fremhæves. Flere af de løsladte i denne undersøgelse gav udtryk for, at det ville have været rart hvis der havde været nogle til at hjælpe dem med at komme i arbejde efter at de kom ud af fængslet. Betydningen af jobtræningsprogrammer bliver også fremhævet i betænkningen (Justitsministeriet 2014:73).

Litteraturliste

- Akers, Ronald L. (1994): "A Social Learning Theory of Crime" i Cullen, F. T., Agnew, R. & Wilcox, P. (2014): *Criminological Theory: Past to Present. 5th Edition*. New York: Oxford University Press.
- Anderson, Elijah (1994): "The Code of the Street" i Cullen, F. T., Agnew, R. & Wilcox, P. (2014): *Criminological Theory: Past to Present. 5th Edition*. New York: Oxford University Press.
- Aaltonen, Mikko, Oksanen, Atte & Kivivuori Janne (2016): "Debt Problems and Crime" i *Criminology*. Vol. 54(2):307-331.
- Berg-Sørensen, Anders (2012): "Hermeneutik og fænomenologi" i Jacobsen, Michael H., Lippert-Rasmussen, Kasper & Nedergaard, Peter: *Videnskabsteori – i statskundskab, sociologi og forvaltning. 2. udgave*. Letland: Forfatterne og Hans Reitzels Forlag.
- Clausen, Susanne (2013): *Fængslet ta'r (stadig) de sidste – Afsonere i Kriminalforsorgens institutioner 2011 vs. Afsonere i Kriminalforsorgens institutioner 1999*. Direktoratet for Kriminalforsorgen. Straffuldbyrdelseskontoret.
- Den Sociale Retshjælp. Gratis juridisk rådgivning og gældsrådgivning. Webside set d. 07/04-2017:
<http://studiemetro.au.dk/krav/formalia/l/litteraturhenvisningkildeangivelsereference/>
- de Vaus, David (2001): *Research Design in Social Research*. London: SAGE Publications Ltd.
- Farrington, David P. (1986): "Age and Crime" i *Crime and Justice*. Vol. 7:189-250.
- Farrington, David P.; Gallagher, Bernard; Morley, Lynda; St. Ledger, Raymond J. & West, Donald J. (1986): "Unemployment, School leaving and Crime" i *The British Journal of Criminology*. Vol. 26(4):335-356.
- Farrington, David P. & Welsh, Brandon C. (2003): "Family-based Prevention of Offending: A Meta-analysis" i *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*. Vol. 36(4):127-151.
- Fontana, Andrea & Prokos, Anastasia H. (2007): *The Interview: From Formal to Postmodern*. New York: Routledge.

- Goffman, Erving (2016): *Stigma – Om afvigerens sociale identitet. 2. udgave, 4. oplag.* Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Graunbøl, Hans M.; Kielstrup, Bo; Muiluvuori, Marja-Liisa; Tyni, Sasu; Baldursson, Erlendur S.; Gumomundsdóttir, Hafdis; Kristoffersen, Ragnar; Krantz, Lars & Lindstén, Karin (2010): *Retur – en nordisk undersøgelse af recidiv blandt klienter i Kriminalforsorgen.* Oslo: Kriminalforsorgen.
- Hirschi, Travis (1969): "Social Bond Theory" i Cullen, F. T., Agnew, R. & Wilcox, P. (2014): *Criminological Theory: Past to Present. 5th Edition.* New York: Oxford University Press.
- Hirschi, Travis & Gottfredson, Michael (1983): "Age and the Explanation of Crime" i *American Journal of Sociology.* Vol. 89(3):552-584.
- Hoeve, Machteld, Jak, Suzanne, Stams, Geert Jan J. M. & Meeus, Wim H. J. (2016): "Financial Problems and Delinquency in Adolescents and Young Adults: A 6-Year Three-Wave Study" i *Crime & Delinquency.* Vol. 62(11):1488-1509.
- Holzer, Harry J. (1996): *What Employers want: Job Prospects for Less-Educated Workers.* New York: Russell Sage Foundation.
- Jacobsen, Michael H. & Kristiansen, Søren (2014): *Hverdagslivet – Sociologier om det upåagtede. 2 udgave.* Letland: Forfatterne og Hans Reitzels Forlag.
- Justitsministeriet (2014): Betænkning om sagsomkostninger i straffesager. Betænkning nr. 1547. Oktober 2014.
- Jørgensen, Tanja T., Kyvsgaard, Britta, Pedersen, Anne-Julie B. & Pedersen, Maria L. (2012): *Risikofaktorer, effektevalueringer og behandlingsprincipper – en forskningsoversigt. Oktober 2012.* Justitsministeriets Forskningskontor.
- Kvale, Steinar (1997): *Interview – En introduktion til det kvalitative forskningsinterview.* København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009): *Interview – Introduktion til et håndværk. 2. udgave.* København: Hans Reitzels Forlag.
- Kincheloe, Joe L. (2001): "Describing the Bricolage: Conceptualizing a New Rigor in Qualitative Research" i *Qualitative Inquiry.* Vol. 7(6):679-692.

- Messerschmidt, James W. (1993): "Masculinities and Crime" i Cullen, F. T., Agnew, R. & Wilcox, P. (2014): *Criminological Theory: Past to Present. 5th Edition*. New York: Oxford University Press.
- Nilsson, Anders (2002): *Fånge i marginalen – Uppväxtvillkor, levnadsförhållanden och återfall i brott bland fångar*. Stockholm: Kriminologiska institutionen Stockholms universitet.
- Olesen, Annette (2013): *Løsladt og gældsat*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Olesen, Annette (2016): "Debt as a Criminal Risk Factor in Denmark" i *Oñati Socio-legal Series – Past Present and Future of Sociology of Law*. Vol. 6(3):676-706.
- Pager, Devah (2003): "The Mark of a Criminal Record" i *American Journal of Sociology*. Vol. 8(5):937-975.
- Pedersen, Maria L. (2014): *Veje ind i og veje ud af rocker- og bandemiljøer – En interviewundersøgelse*. Justitsministeriets Forskningskontor, september 2014.
- Piquero, Alex R., Farrington, David P. & Blumstein, Alfred (2003): "The Criminal Career Paradigm" i *The University of Chicago Press*. Vol. 30:359-506.
- Raphael, Steven (2011): "Incarceration and Prisoner Reentry in the United States" i *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. Vol. 635(1):192-215.
- Reumert, Hanne (2009): "Sagsomkostninger i straffesager" i *Løsladt og hvad så?* København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Roxell, Lena (2009): "Tur och retur. Tidsaspektet på återfall efter fängelset" i *Efter Løsladelse*. Rapport fra NSfK's 51. forskerseminar. Nordiska samarbetsrådet för kriminalvetenskap, s.34-43.
- Schwartz, Richard D. & Skolnick, Jerome H. (1962): "Two Studies of Legal Stigma" i *Social Problems*. Vol. 10(2):133-142.
- Skardhamar (2003): "Inmates' Social Background and Living Conditions" i *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Vol. 4:39-56.
- Siennick, Sonja E. (2009): *Three essays on criminals' indebtedness*. PhD Dissertation. The Pennsylvania State University.

- Svanholm, Gitte & Vesterbirk, Marianne (2012): *Færdig med fængsel – at coache indsatte*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Svarer, Michael (2008): "Kriminalitet og partnerskab" i *Forbryderen og samfundet – livsvilkår og uformel straf*. Gylling: Narayana Press.
- Tranæs, Torben & Geerdsen, Lars P. (2008): "Fører arbejdsløshed til kriminalitet?" i *Forbryderen og samfundet – livsvilkår og uformel straf*. Gylling: Narayana Press.
- Van der Put, Claudia E., Creemers, Hanneke E. & Hoeve, Machteld (2013): "Differences between juvenile offenders with or without substance use problems in the prevalence and impact of risk and protective factors for criminal recidivism." i *Drug and Alcohol Dependence*. Vol. 134:267-274.
- Visher, Christy A., Debus-Sherrill, Sara A. & Yahner, Jennifer (2008): *Employment after Prison: A Longitudinal Study of Releases in Three States. Research Brief*. Washington: Urban Institute, Justice Policy Center.
- Zahavi, Dan & Overgaard, Søren (2014): "Fænomenologisk sociologi – Hverdagslivets subjekt" i Jacobsen, Michael H. & Kristiansen, Søren: *Hverdagslivet – Sociologier om det upåagtede*. 2. udgave. Letland: Forfatterne og Hans Reitzels Forlag.